

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Irena Věchtová

**Zázračná vyslyšení v „Pražském velikém
a malém...“ od Emerica à S. Stephano
a „Vůdci cesty...“ Damascena Marka**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Miloš Sládek, Ph.D.

Praha 2017

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 25. dubna 2017

Irena Věchtová

Bibliografická citace

Zázračná vyslyšení v „Pražském velikém a malém...“ od Emerica à S. Stephano a „Vůdci cesty...“ Damascena Marka [rukopis] : bakalářská práce / Irena Věchtová ; vedoucí práce: Miloš Sládek. -- Praha, 2017. -- 65 s.

Anotace

Zázračná vyslyšení v „Pražském velikém a malém...“ od Emerica à S. Stephano a „Vůdci cesty...“ Damascena Marka

Tato bakalářská práce se zabývá tématem zázračných vyslyšení. Porovnává spis bosého karmelitána Emerica à S. Stephano „Pražské veliké a malé...“ o milostné sošce Pražského Jezulátka v kostele Panny Marie Vítězné v Praze a dílo „Vůdce cesty...“ františkána Damascena Marka o poutním areálu v Hájku u Prahy.

Úvodní kapitola obsahuje stručné biografie autorů. Navazuje část srovnávající rozdílné pojetí obou poutních spisů. Jádro práce tvoří rozbor typologie zachycených zázraků. Značná pozornost je věnována také osobnosti vyslyšených a sociálnímu rozvrstvení prosebníků daných poutních míst. Presentovány jsou i zaznamenané votivní dary jako významný projev dobové religiozity. Cílem práce je na základě zkoumaných pramenů představit výjimečnou roli zázračného vyslyšení v duchovním životě barokního člověka.

Klíčová slova

poutní místo, zázrak, barokní literatura, Emericus à S. Stephano, Damascen Marek, Pražské Jezulátko, loretánská Madona v Hájku

Abstract

The Depiction of Miracles in "Pražské veliké a malé..." by Emericus à S. Stephano and "Vůdce cesty..." by Damascen Marek

This Bachelor's thesis is concerned with the topic of miraculously answered prayers. It compares the book by Discalced Carmelite friar Emericus à S. Stephano "Pražské veliké a malé..." dealing with the Divine Mercy statue of the Infant Jesus of Prague located in the Church of Our Lady Victorious in Prague and the book "Vůdce cesty..." written by Franciscan friar Damascen Marek about the place of pilgrimage in Hájek near Prague.

The opening chapter, which contains brief authors' biographies, is followed by the part comparing different conceptions of both books. The analysis of recorded miracles' typology constitutes thesis' core. Significant attention is also paid to the personality of the people whose prayers were answered as well as to social stratification of the supplicants from both places of pilgrimage. Apart from that, the thesis looks at votive offerings as an important manifestation of the period religiosity. Based on researched archive sources, the Bachelor's thesis attempts to present the exceptional role of the miraculous answer to prayers in religious life of Baroque man.

Keywords

place of pilgrimage, miracle, Baroque literature, Emericus à S. Stephano, Damascen Marek, Infant Jesus of Prague, Madona of Loreto in Hájek

Počet znaků (včetně mezer): 119 477

Poděkování

Mé velké poděkování patří především PhDr. Miloši Sládkovi, Ph.D. za odborné vedení práce, cenné rady a připomínky. Ráda bych poděkovala i Doc. Mgr. Karlu Černému, Ph.D. za poskytnuté drobnější konzultace. Za korekturu velmi děkuji PaedDr. Věře Holejšovské.

Obsah

Úvod.....	7
Přehled literatury a pramenů	9
1. Damascen Marek.....	14
2. Emericus a Sancto Stephano	16
3. Rozdílná východiska a pojetí poutních spisů	19
3.1. Pražské veliké a malé	20
3.2. Vůdce cesty	23
4. Zázračná uzdravení	25
4.1. Trvalost zázračných uzdravení	31
5. Ochrana v nebezpečí	33
6. Pomoc v beznadějně situaci	37
7. Zázraky týkající se samotného vyobrazení	38
8. Zázračná vyslyšení a téma dobré smrti	40
9. Méně obvyklé zázraky	43
10. Potrestání.....	45
11. Oznámení zázraku a ověřování jeho pravosti	47
12. Údaje o poutnících	50
13. Votivní dary	52
Závěr	57
Seznam použitých zkratk.....	60
Seznam literatury	61
Prameny.....	61
Literatura	62

Úvod

Dnešní materialistická doba má mnohdy poměrně nešťastnou tendenci pohlížet na barokní zázraky s krajním podezřením. Nejednou je vnímá jako jakýsi přebujelý výplod zjitřené fantazie našich dávných předků, kteří si nemohli mnohé přirozené děje vykládat ve světle exaktních poznatků moderního lékařství a vědy. Tímto negativním přístupem se bohužel až příliš často dopouští velmi unáhlených předsudků. Podobným zkresleným a nepřesným závěrům se však chceme v této práci pokud možno vyhnout. Zejména je třeba si hned od počátku uvědomit, že podle názoru barokního katolíka tvořily zázraky nedílnou součást zakouzleného a magického světa. Byly něčím posvátným, co stálo vysoko nad nedokonalým lidským rozumem a tedy zcela mimo dosah jakéhokoliv kritického uvažování. Abychom získali co nejautentičtější představu o tomto jedinečném fenoménu, pokusíme se o jakýsi drobný exkurz do mentality dobového věřícího a představíme problematiku zázračných vyslyšení v tom úhlu pohledu, v jakém ji nejspíš vnímal on sám. K dosažení plastičnosti celého obrazu necháme v textu čas od času promlouvat samotné prameny v jakémsi moderovaném dialogu.

Za tímto účelem jsme zvolili dva poutní tisky z 1. poloviny 18. století, kdy česká barokní pouť zažívala svůj největší rozkvět. První kniha s titulem „*Pražské veliké a malé...*“ byla sepsána bosým karmelitánem P. Emericem a S. Stephano. Líčí historii a zázraky Pražského Jezulátka, proslulé milostné sošky španělského původu, již karmelitáni dodnes pečlivě opatrují v kostele Panny Marie Vítězné na Malé Straně. Druhý spis s názvem „*Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého...*“, který se věnuje mariánskému poutnímu areálu v Hájku u Prahy, je dílem slavného františkánského kazatele Damascena Marka.

Tento výběr byl veden snahou získat ke srovnání spisy stejného žánru ze dvou v mnoha ohledech značně rozdílných poutních míst. V obou případech se sice jednalo o kult zavedený ve 20. letech 17. století iniciativou „shora“. Oba areály, hájecký i u kostela Panny Marie Vítězné, také spravovaly řeholní komunity, jež zde měly svůj konvent, a tak byla úcta k zázračnému vyobrazení do značné míry ovlivňována řádovou spiritualitou. Patrné je to zvláště u Pražského Jezulátka, protože uctívání dítěte Ježíše je od dob svaté Terezie z Ávily nedílnou součástí spirituality bosého Karmelu. Avšak odlišnost obou center poutního ruchu lze spatřovat především v sociální skladbě jejich zázračně vyslyšených. K Jezulátku se zvláště v prvních desetiletích utíkali

ve velkém počtu hlavně šlechtici a duchovenstvo, kdežto do Hájku přicházelo v mnohem větším měřítku měšťanstvo a vesničané. Výrazně se lišil i dosah každého z kultů, protože Hájek byl sice významným, ale přece jen spíše lokálním poutním centrem, zatímco sláva Jezulátka se v době P. Emerica začíná rychle šířit i do velmi vzdálených končin.

U zázračných vyslyšení obou spisů se zaměříme především na jejich pestrou typologii. Mimořádnou pozornost pak budeme věnovat zejména zázračným uzdravením, která počtem zachycených případů alespoň mírně převažovala na většině tehdejších poutních míst. Zvláštní kapitolu si bezpochyby zaslouží také sepětí zázraků a problematiky dobré smrti, jež z dnešního pohledu trochu paradoxně prostupovala celý pozemský život zbožných barokních věřících. Prozkoumáme i nesmírně rozmanitou škálu votivních darů, které vyslyšení v opravdu hojném počtu přinášeli do obou svatýň, aby tak vyjádřili své poděkování. Na základě této komparace by se nám pak mělo alespoň částečně podařit osvětlit význam zázračných událostí pro duchovní i praktický život tehdejších lidí.

Přehled literatury a pramenů

Při shromažďování podkladů k našemu tématu vychází najevo, že české bádání v oblasti barokních zázračných vyslyšení a literatury s nimi spjaté nemá, na rozdíl od bádání německého či rakouského, nijak zvláště dlouhou tradici. Velkou část z uvedené literatury tak tvoří články a studie menšího rozsahu vycházející v nejrůznějších odborných časopisech a sbornících zhruba v průběhu posledních 25 let. Souborná monografie věnovaná této problematice tedy doposud citelně schází.

Průkopníkem moderního studia barokní pouti u nás byl Zdeněk Kalista. Jeho *Česká barokní pout'*¹ však mohla vyjít tiskem až velmi dlouhou dobu po jeho smrti. Inspirativní je pro nás zejména jeho přístup k tehdy jen málo probádané oblasti. Zcela záměrně se totiž věnoval pěti značně odlišným poutním místům – Tuřanům, Vranovu, Zelené hoře u Žďáru, Bozkovu a Strašínu, kdy představil nejen jejich historii, ale i velkou šíři dobové literární produkce s nimi spojené; ať už se jednalo o poutní spisy obsahující historii místa, záznamy zázračných vyslyšení, kázání pronesená u příležitosti velkých poutních slavností, lidovou písňovou tvorbu atd. Na základě poznání jednotlivých center poutního ruchu (zejména z hlediska jejich duchovního významu) se pak snažil postihnout některé obecnější rysy českého barokního poutnictví a základní typologii poutních míst.

Ze starších autorů pokus o povšechnější obraz celého fenoménu podnikl ještě Václav Ryneš ve svém článku *Imagines miraculosae doby pobělohorské*,² kdy především na základě farářských relací v pražském arcibiskupském archivu z let 1676–1677 a 1700–1701 velmi stručně sepsal obrazy a sochy považované za zázračné, ovšem samotným zázračným vyslyšením nevěnoval takřka žádný prostor.

Teprve 90. léta přinesla mohutnější vlnu badatelského zájmu o barokní zázraky, které začaly být zkoumány z rozličných úhlů pohledu. Významným podnětem byla série článků³ Jana Royta o barokní pouti, která později vyústila v monografii *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*⁴ založenou na rozsáhlém studiu pramenů. Přínosná pro námi zkoumané téma je především kapitola „Dobová literatura věnovaná milostným obrazům v Čechách“ a také pasáže o úředním schvalování uctívaných obrazů.

---

¹ KALISTA 2001.

² RYNEŠ 1967.

³ ROYT 1991; ROYT 1992a; ROYT 1992b.

⁴ ROYT 1999.

Základní statí, na niž se odvolávala většina pozdějších badatelů, jsou bezesporu *Zázračná uzdravení a „dobrotivá vzhlednutí“ v literatuře českého baroka*⁵ Miloše Sládka. V úvodu předestřel různorodé možnosti, jak k poutním spisům a zázračným vyslyšením přistupovat, a zároveň upozornil na potřebu vnímat je v duchu soudobé mentality. Druhá část se pak zabývala spisem jezuitů Josefa Lauritsche o zázračném obraze Panny Marie Rušánské. Výňatky z barokní poutní literatury autor představil i ve své edici *Malý svět jest člověk aneb výbor z české barokní prózy*.⁶

Na všestrannou výpovědní hodnotu rukopisných knih zázraků upozornila Zdeňka Prokopová ve svém příspěvku *"Auxilium Christianorum, ora pro nobis!" Barokní knihy zázraků jako dosud málo využitý pramen*,⁷ kdy pak přistoupila k analýze vyslyšení z vybraných poutních míst jižních Čech.

Na konkrétní poutní místo se ve svých studiích zaměřili i další autoři. Markéta Holubová⁸ se dlouhodobě zabývala zázračnými vyslyšeními ve Svaté Hoře u Příbrami, Martin Gaží⁹ v Podsrpu u Strakonice, v Českých Budějovicích a Klatovech, a Vít Honys¹⁰ studoval záznamy o zázracích v Jeníkově u Duchcova a Kostomlatech pod Milešovkou. Tento příklad následovalo i několik studentských závěrečných prací, z nichž můžeme uvést třeba obsáhlou diplomovou práci Terezie Vohralíkové¹¹ o Kostelním Vydří, Bozkovu, České Kamenici, Jevíčku a Přibyslavicích.

Ve svém nástinu *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*¹² Jiří Mikulec věnoval značný prostor právě i barokní pouti jako masové formě organizované zbožnosti laiků. Jako ilustrativní příklad podniká exkurz na poutní místo Bezděz.

Spíše z hlediska dějin lékařství k tématu publikoval několik článků¹³ Karel Černý. Ve své stati *Zázraky, historie a biomedicína*¹⁴ pak představil různé potencionální metodologické přístupy.

Neobvyklý směr výzkumu naznačila studie Radka Lungy *Východní Čechy jako barokní balneologický ráj*¹⁵, která se zaměřila na literární produkci tzv. poutní balneologie, tedy specifickou skupinu dobových spisů pojednávajících o poutních

---

⁵ SLÁDEK 1994.

⁶ SLÁDEK 1995.

⁷ PROKOPOVÁ 2004.

⁸ HOLUBOVÁ 2001; HOLUBOVÁ 2002; HOLUBOVÁ 2003; HOLUBOVÁ 2006.

⁹ GAŽI 2004; GAŽI 2009.

¹⁰ HONYS 2009.

¹¹ VOHRALÍKOVÁ 2014.

¹² MIKULEC 2013.

¹³ ČERNÝ 2006; ČERNÝ 2008a.

¹⁴ ČERNÝ 2009.

¹⁵ LUNGA 1999.

místech s léčivými prameny. Nacházíme v nich jak prvky vědecké (rozbor složení vody, způsob jejího užívání, předepsané diety...), tak i rysy typické pro klasickou poutní literaturu (vyličení historie místa, modlitby a písně pro poutníky, oddíl se zaznamenanými uzdraveními...).

Ze starších prací o historii Pražského Jezulátka vyniklo dílo Jana Křtitele Votky,¹⁶ který se pokusil o poněkud kritičtější náhled na knihu P. Emerica. Zmínit můžeme i spis Antonína Novotného,¹⁷ který však pro námi sledované období nepřinesl žádné zásadní objevy; podobně je tomu i u práce Františka X. Toupalíka.¹⁸ Začátkem 90. let pak vyšla nepřiliš obsáhlá společná monografie *Pražské Jezulátko*¹⁹ autorů Jana Royta, Mojmíra Horyny a Josefa Forbelského. Kratší zmínku v souvislosti s počátky pražského karmelitánského kláštera u Panny Mare Vítězné věnuje sošce i Kalistova *Ctihodná Marie Elekta Ježíšova*.²⁰ Nejnověji se zrodem kultu Jezulátka zejména ve spojitosti s jeho darováním Polyxenou z Lobkovic karmelitánům zabývala Marie Ryantová,²¹ která však spíše jen shrnula výsledky dřívějšího bádání. Všechna výše zmíněná pojednání sice hojně využívají *Pražské veliké a malé* jako pramennou základnu, ale o jeho autorovi Emericovi a S. Stephano se bohužel zmiňují jen velmi letmo nebo takřka vůbec ne.

*Historie literatury české*²² Josefa Jungmanna zmiňuje český překlad Emericova spisu o Jezulátku v oddílu věnovaném bohosloví, svatým obrazům, ostatkům a zázrakům. Josef Jireček v *Rukověti k dějinám literatury české do konce XVIII. věku*²³ o Emericovi uvádí pouze základní informace, které lze vyčíst z titulního listu *Pražského Velikého a Malého*. Velmi stručné heslo ve třetím dílu svého *Českého slovníku bohovědného*²⁴ věnoval našemu karmelitánovi Antonín Podlaha.

Jako nejpřínosnější se tak z české odborné literatury jeví článek Anežky Baďurové *Pražské Jezulátko v tiskařské produkci před rokem 1800*,²⁵ který se zabývá bohemikálními tisky o Jezulátku a uvádí alespoň základní údaje o našem autorovi. Navíc odkazuje na další nepočetnou cizojazyčnou literaturu, která tyto informace

---

¹⁶ VOTKA 1877.

¹⁷ NOVOTNÝ 2000.

¹⁸ ŤOUPALÍK 1929.

¹⁹ ROYT/FORBELSKÝ/HORYNA 1992.

²⁰ KALISTA 1992.

²¹ RYANTOVÁ 2016.

²² JUNGSMANN 1849, 322.

²³ JIREČEK 1875, 182.

²⁴ PODLAHA 1926, 776.

²⁵ BAĎUROVÁ 2012.

alespoň trochu obohacuje. Konkrétně se jedná o tituly: *Das Gnadenreiche Jesukind...*²⁶ P. Josefa Mayera, *Das Gnadenreiche Prager Jesulein...*²⁷ od Ferdinanda Steinharta a o diplomovou práci Nicolase Richarda *La recatholicisation de la Bohême: l'exemple de l'église Ste Marie-La-Victoire et l'Enfant-Jésus de Prague.*²⁸ Základní data Emericovy církevní dráhy můžeme také čerpat z relativně podrobného hesla v katalogu projektu Řeholníci,²⁹ který vznikl mezi lety 2009–2011 pod záštitou Historického ústavu AV ČR.

O poutním místě v Hájků u Prahy, a zejména o osobnosti našeho druhého autora Damascena Marka, odborná literatura zvláště v posledních letech shromáždila poznatků znatelně víc.

Jako první z literárních historiků si našeho františkána ve své *Historii literatury české* povšiml Josef Jungmann, který ho uvádí jako autora postily *Trojí chléb nebeský*.³⁰ Zaznamenal i jeho dílo *Vůdce cesty*,³¹ ale spis uvedl jako anonymní. Jireček, který omylem ve své *Rukověti*³² uvedl Marka pod jeho řeholním jménem Damascenus, mu přiřkl opět jen autorství sbírky kázání. Až Antonín Podlaha ve stati věnované hájeckému klášteru v *Posvátných místech království českého*³³ spojil Markovo jméno s tímto poutním spisem, a to na základě průzkumu pamětní knihy konventu. Jaroslav Vlček ve druhém dílu *Dějin české literatury*³⁴ věnoval nepříliš lichotivě znějící charakteristiku opět pouze postile, kdy ji označil za snůšku „*anekdot, často triviálních a svěťáckých, na výstrahu nebo vzor...*“³⁵ Kratičké ukázky z různých kázání, které přiložil, vytrženy ze svého širšího kontextu také nevyznívají právě reprezentativně. Stručně zmiňují Damascena Marka také *České postily*³⁶ od Hynka Hrubého, který přejímá Vlčkovu pozitivistické hodnocení. Teprve Josef Vašica v *Českém literárním baroku*³⁷ vnímá postilu *Trojí chléb nebeský* v širším kontextu barokní homiletiky a doceňuje její stylistické umění.

---

²⁶ MAYER 1894.

²⁷ STEINHART 1988.

²⁸ RICHARD 2004.

²⁹ BBDR, Emericus a S. Stephano, Barath Bernhard Josef OCD, 1691-1756, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000126347> (autor: Havlík, Jiří).

³⁰ JUNGSMANN 1849, 302.

³¹ JUNGSMANN 1849, 321.

³² JIREČEK 1875, 156.

³³ PODLAHA 1913, 244.

³⁴ VLČEK 1960, 25.

³⁵ VLČEK 1960, 25.

³⁶ HRUBÝ 1901, 282–283.

³⁷ VAŠICA 1995.

Renesance zájmu o Markovo dílo přichází v 90. letech 20. století, kdy Miloš Sládek ve výběrech barokní prózy³⁸ vydal ukázky z jeho postily i poutního spisu. Spolu s Petrem Alkantarou Františkem Houškou a Karlem Beránkem pak publikoval také sborník *Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století*,³⁹ kde je *Vůdce cesty* uveden do spojitosti se staršími poutními spisy o Hájku a vřazen do širších literárních souvislostí.

Významný mezník představuje diplomová práce⁴⁰ Zbyňka Černého, který dokázal na základě rozsáhlého archivního výzkumu doplnit celou řadu dosud neznámých údajů o Markově životě. Jeho působení v srdci františkánského řádu pak skvěle vřadil do široce pojatého kulturně historického a duchovního kontextu doby. Mimo to se zabýval i jeho literární činností – zejména *Vůdcem cesty* a překladem spisu *Meditationes* Petra z Alkantary. Františkánovo literární působení studoval také Daniel Soukup,⁴¹ který se však spíše zaměřil na jeho postilu.

Pro uchopení našeho autora v širším rozměru dobového františkánství nám poslouží publikovaná disertační práce Martina Elbela *Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století*⁴² a také jeho kratší studie *Triumf nazaretský*⁴³ o poutních slavnostech v Hájku u Prahy. Nejnovější dějiny hájeckého konventu pochází z pera Vladimíra Příbyla.⁴⁴

Jak již bylo naznačeno v úvodu, při zpracování našeho tématu budeme vycházet ze dvou následujících pramenů. *Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého...* vytištěného roku 1718 na Starém Městě pražském u Karla Jana Hraby, jehož exemplář je uložen v Knihovně Národního muzea v Praze.⁴⁵ Na spis P. Emerica budeme odkazovat v jeho německém originálu *Pragerisches Gross und Klein...*, který v Praze roku 1737 vytiskl Mathias Adam Höger a který v digitalizované podobě zpřístupnila Národní knihovna.⁴⁶ Kvůli lepší čtenářské přístupnosti však budeme citovat především z jeho českého překladu, jenž vyšel v roce 1749 v arcibiskupské tiskárně u Františka Karla Hladkýho s titulem *Pražské veliké a malé...* a jehož exemplář také

---

³⁸ SLÁDEK 1995; SLÁDEK 2000a.

³⁹ BERÁNEK/HOUŠKA/SLÁDEK 2000.

⁴⁰ ČERNÝ 2000.

⁴¹ SOUKUP 2007; SOUKUP 2012.

⁴² ELBEL 2001.

⁴³ ELBEL 2000.

⁴⁴ PŘIBYL 2010.

⁴⁵ MAREK 1718.

⁴⁶ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1737.

digitalizovala Národní knihovna.⁴⁷ V této elektronické verzi jsou však některá místa nečitelná, proto je doplníme jiným výtiskem stejného vydání uloženým v Knihovně Královské kanonie premonstrátů na Strahově.⁴⁸

1. Damascen Marek

Marek se narodil zřejmě roku 1664 v jihočeských Prachaticích. Jaké mu rodiče vybrali při křtu křestní jméno, se doposud nepodařilo spolehlivě prokázat, ale snad znělo Jan. O údobí jeho dětství víme jen velmi málo. Jisté je, že byl vychováván v české rodině, protože po celý život sám sebe považoval za vlastence a ctitele českého jazyka. Ostatně všechna svá dochovaná díla sepsal velmi živou češtinou. Jeho rodina patrně patřila do vrstvy drobnějšího nepříliš majetného měšťanstva, pro jehož nadané syny byla církevní dráha ideálním uplatněním. Marek ještě před svými třináctými narozeninami nejspíš vstoupil do některého z jezuitských gymnázií, kde mohl po pěti letech studia nejsnáze a zdarma dosáhnout základního humanitního vzdělání.⁴⁹

Jisté už během gymnaziálních studií v něm musel zrát úmysl zasvětit svůj život službě Bohu. Jeho rozhodnutí vstoupit právě do františkánského řádu určitě nebylo snadné, protože znamenalo svízelnou cestu velké pokory a tvrdého odříkání. Na druhou stranu se mu otevírala lákavá možnost působení v řádu, jehož česká provincie velice utěšeně vzkvétala a který tehdy ve svých řadách hostil mnoho vynikajících osobností.

Do plzeňského noviciátu vstoupil někdy v polovině roku 1683 a přijal řeholní jméno Damascen. Slavné sliby pak složil o rok později někdy mezi 6. říjnem a 1. listopadem. Svůj juniorát mezi lety 1684 až 1685 strávil pravděpodobně v Jindřichově Hradci, kde po jeho skončení přistoupil i ke studiu filosofie. 13. ledna 1686 byl v chrámu sv. Víta na Pražském hradě vysvěcen na akolytu, čímž ukončil řadu nižších svěcení a po strávení předepsané doby v řádu pak mohl být vysvěcen na kněze. K tomu u Marka došlo (po předchozím dosažení podjáhenství a jáhenství) 24. září 1689 ve svatovítské katedrále.⁵⁰

Bohužel přesně nevíme, kde se mezi lety 1687 až 1690 vzdělával v teologii, v úvahu přicházela buď Olomouc, nebo Brno. Pokud již v té době uvažoval o kazatelské dráze, musel zvláštní pozornost věnovat zejména studiu biblistiky. Nároky, které františkáni

---

⁴⁷ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b.

⁴⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749a.

⁴⁹ ČERNÝ 2000, 45–47.

⁵⁰ ČERNÝ 2000, 50, 57, 60, 62, 65, 75.

kladli na vzdělanost, řečnické schopnosti a příkladný život budoucích kazatelů, byly vzhledem k pojmání kázání jako jednoho z hlavních pastoračních prostředků opravdu vysoké. Po úspěšném ukončení bohosloví tak Marek musel absolvovat roční kazatelskou praxi v některém řádovém konventu, aby mohl být oficiálně jmenován kazatelem. K jeho tehdejší povinnosti patřilo i vybírání almužen třikrát až čtyřikrát do roka v přesně vymezeném obvodu. Při těchto až dvouměsíčních „exkurzích“ za klášterní zdi měl mnoho příležitostí setkat se s rozličnými formami bídy a utrpení chudých a tyto zážitky nepochybně prohloubily jeho sociální citění, které je zvláště patrné v některých kázáních jeho postily. 30. července 1691 po složení příslušné zkoušky před komisí byl slavnostně jmenován kazatelem.⁵¹

Tehdy začíná náročné údobí jeho života, kdy často, podle aktuálních potřeb provincie, měnil své působiště. Nejprve byl v červenci 1692 jmenován kazatelem spolubratrů v Jindřichově Hradci. O pouhý rok později byl jako kazatel vyslán ke sv. Františkovi v Turnově, kde kázal zřejmě jak česky, tak německy, protože post kazatele tu po tři roky zastával sám.⁵² Jako kazatel pak působil také ve Slaném a Dačicích na Moravě. Protože si provinční kapitula patrně uvědomovala i jeho organizační schopnosti, byl několikrát ustanoven vikářem (např. 1699–1700 v Turnově, 1705–1707 ve Slaném, 1708 v Hájku...), tj. druhým mužem ve vedení konventu hned po kvardiánovi. Jako vikář Marek také zastával kvardiánovy povinnosti v době jeho nepřítomnosti.⁵³

Kongregace zasedající roku 1709 v Moravské Třebové zprostila Damascena všech hodností a uvedla ho mezi poddané bratry. Počínaje tímto odešel už napořád z aktivní služby a nikdy již nebyl jmenován do funkce vikáře či kazatele. Brzy poté přestal vykonávat i kněžský úřad. Za jeho odvoláním mohl stát jednak nepříznivý zdravotní stav zapříčiněný vyčerpávající službou, i když Markovi bylo tehdy teprve pětáctýřicet let, nebo se také mohlo jednat o záměr představených, kteří v něm rozpoznali význačný literární talent a chtěli mu poskytnout dostatek času pro psaní ku prospěchu celé provincie.⁵⁴

Od roku 1711 pobýval trvale v Hájku u Prahy, jež mu poskytl tolik potřebný klid a koncentraci pro sepsání tří nám známých děl. Jako první vyšla na podzim 1713 *Knížka*

---

⁵¹ ČERNÝ 2000, 68, 81–82; SOUKUP 2007, 28.

⁵² Německy buď uměl již od dětství, nebo se podle řádových nařízení jazyk musel doučit za svého pobytu v noviciátu.

⁵³ ČERNÝ 2000, 84, 86, 91, 97, 99, 101, 103–104.

⁵⁴ ČERNÝ 2000, 105–106.

zlatá o přemýšlování a ducha modlení. Jedná se o překlad knihy španělského františkána Petra z Alkantary,⁵⁵ jehož mystika byla Damascenovi obzvláště blízká. První vydání bylo v duchu františkánské skromnosti anonymní a teprve ve druhém, o rok pozdějším, byl Marek uveden jako překladatel. Klid jeho nového života však nečekaně narušila poslední velká morová rána v Čechách (1713–1714), jejíž hrůzné ozvěny se odrážejí i v poutním spisu o Hájku - *Vůdce cesty všech pobožně putujících do Hájku svatého*, který vyšel v roce 1718 anonymně.⁵⁶ Téhož roku byla vydána i jeho německá verze.⁵⁷ Není jisté, zda sám autor své dílo přeložil nebo zda byl překlad svěřen někomu jinému. Pro druhou možnost by mohlo svědčit to, že překladatel podstatně zestručnil a očesal Markem původně velmi pečlivě prokomponované a stěžejní části, na kterých mu jistě záleželo. Například v oddílu věnovanému duchovnímu procházení klášterních ambítů z několika desítek modliteb zůstal žalostný zlomek.⁵⁸ V roce 1723 se náš františkán ještě zúčastnil velkolepých oslav stého výročí založení hájecké lorety, které byly doprovázeny četnými kázáními vyhlášených řečníků a několika slavnostními procesími. Pozván byl i čerstvě korunovaný císař Karel VI., aby poutnímu místu dodal patřičného lesku. Celou slávu sice promeškal, ale navštívil Hájek o necelý měsíc později. Poslední léta stárnoucího spisovatele byla zřejmě vyplněna snahou dokončit a vydat celoživotní dílo, monumentální postilu *Trojí chléb nebeský*. Vytištění své sbírky kázání se však už Damascen nedočkal. 12. února 1725 ve věku jedenašedesáti let se po práci naplněném a příkladném životě odebral na věčnost. Postila byla vydána až posmrtně roku 1728.⁵⁹

2. Emericus a Sancto Stephano

Bernhard Josef Barath se narodil 23. února 1691 v uherském Rábu (Györu).⁶⁰ Do řádu bosých karmelitánů vstoupil velmi mladý, jak bylo v jeho době ostatně více než obvyklé. Sliby složil 10. srpna 1709 v pražském konventu u Panny Marie Vítězné a přijal řeholní jméno Emericus a S. Stephano. Filosofii studoval v Linci.

---

⁵⁵ Marek překládal do češtiny jeho latinskou verzi.

⁵⁶ K odhalení Markova autorství Antonínem Podlahou viz. str. 12.

⁵⁷ Weeg-Gefärth deren welche mit Frucht und Andacht die gnadenreichen Mutter Mariam in dem Lauretanischem Häuslein zwey Meil von Prag, in den HeiligenWaldt besuchen wollen. (Praha 1718).

⁵⁸ SLÁDEK 2000b, 6.

⁵⁹ ČERNÝ 2000, 106–108, 113–115; SOUKUP 2007, 33, 42; ELBEL 2000; 593–595.

⁶⁰ Steinhart uvádí, že Emericus byl původem z české rodiny, ovšem zdroj této informace již nesděljuje. U Mayera, z jehož díla většinu údajů o našem autorovi převzal, o českých předcích není zmínka (STEINHART 1988, 16; MAYER 1894, 164–165).

V bohosloveckých studiích pak pokračoval ve Vídni, kde mu bylo roku 1715 také uděleno kněžské svěcení. Již v roce 1717 byl poprvé jmenován lektorem filosofie v Praze, kde pak o pouhé dva roky později začal vyučovat i teologii. Později byl ještě několikrát ustanoven prvním lektorem filosofie či teologie buď na pražských studiích, nebo ve Vídni. Nadaný mladý karmelitán začal poměrně záhy zaujímat některé z vedoucích funkcí v rámci řádu a již jako čtyřiatřicetiletý se roku 1725 poprvé stal převorem, a to ve svém rodném Raabu v konventu u Neposkvrněného početí Panny Marie a sv. Štěpána. Podruhé zastával převorský úřad od roku 1731 u sv. Josefa v Grazu. Pro nás je však nejvýznamnější údobí mezi lety 1736–1739, kdy vedl pražský konvent u Panny Marie Vítězné. 18. dubna 1739 byl dokonce uveden do úřadu provinciála, ve kterém setrval až do roku 1742. Několikrát působil také jako provinční definitor. V pokročilém věku byl v prosinci 1752 podruhé zvolen převorem v klášteře Pražského Jezulátka, ale volbu již nepřijal ze zdravotních důvodů. Zemřel ve věku 65 let 8. srpna 1756 ve Vídni v hodnosti prvního definitora.⁶¹

P. Emericus, který byl odchovancem již rozvinutější úcty k Jezulátku v domácím prostředí, sehrál zásadní úlohu v nebývalém rozšíření jeho slávy po celé tehdejší Evropě.⁶² Kult podporoval zejména za svého působení v úřadu převora pražského kláštera mezi lety 1736 až 1739. Zřejmě byl velmi iniciativní a vynalézavou osobností. Z jeho podnětu byly například u pražských karmelitánů zavedeny zpívané mše nezřídka doprovázené orchestrem, jež se drživaly každou středu a pátek. Tím, že přitahovaly nové zájemce, daly kostelu jakýsi punc „národní“ svatyně. Aby přiblížil historii Jezulátka, co nejširším vrstvám návštěvníků, nechal důležité scény z jeho příběhu

---

⁶¹ BBDR, Emericus a S. Stephano, Barath Bernhard Josef OCD, 1691-1756, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000126347> (autor: Havlík, Jiří), vyhledáno 14. 2. 2017.

⁶² Druhým velkým propagátorem kultu Pražského Jezulátka se v téže době stal P. Ildephonsus a Praesentatione Beatae Virginis Mariae (1692–1760), rodák z Broumova, který podobně jako Emericus působil na nejvyšších postech karmelitánského řádu. Jeho náklonnost k Jezulátku vzrostla zejména poté, co byl na jeho přímělu zázračně zachráněn, když při vizitaci klášterů na Sicílii během plavby z Palerma do Milazza jeho loďka ztroskotala. Díky vzývání Jezulátka se spolu se svými společníky zachytil na špici útesu, a dokonce našel i kufřík, ve kterém přepravoval vzácný misál určený pro kapli Jezulátka a darovaný mu palermskými věřícími. Ač všechny věci byly důkladně zmáčené mořskou vodou, misál zabalený jen v obyčejném papíru přečkal nehodu bez úhony. Později se zasloužil o rozeslání značného počtu dotýkaných kopií sošky do klášterů bosých karmelitánů po celé Evropě. Dokonce několikrát byl zvolen převorem pražského kláštera. Za jeho působení navštívila kostel Panny Marie Vítězné i císařovna Marie Terezie a věnovala Jezulátku drahocenný komplet pláštiku a košilky z hedvábného tmavozeleného sametu se zlatou výšivkou a paličkovanými zlatými krajkami, který se zachoval, byť ne v původní podobě, až do dnešních časů. V pražském konventu také zakončil svou životní pouť a byl uložen k věčnému odpočinku ve zdejší kryptě. Stejně jako P. Emericus i Ildephonsus se věnoval literární činnosti. Proslul zejména svým životopisem sv. Marie Elešky od Ježíše, ale žádné dílo o Jezulátku od něj známo není. (RICHARD 2004, 154–155; BBDR, Ildephonsus a Praesentatione Beatae Virginis Mariae, Dimbter, Georg Franz OCD, 1692-1760, <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/l.dll?hal~1000126402>, vyhledáno 10. 2. 2017).

vymalovat v cyklu třiceti obrazů, které byly rozvěšeny při dveřích kostela.⁶³ Obrazy tak tvořily jakési veřejně přístupné ilustrace k *Pražskému velikému a malému*. Plátna dodal roku 1736 malíř Václav Theodor Schmidt.⁶⁴

Emericovým nejvýznamnějším počinem pak bylo sepsání knihy o Pražském Jezulátku, která se zřejmě díky dostupnosti ve třech jazykových verzích, čtivému podání a nejspíš i vlivem P. Ildephonsa těšila značné čtenářské oblibě v mnoha evropských zemích. Nejprve roku 1737 u pražského arcibiskupského tiskaře Mathiase Adama Högera vyšel německý originál pod názvem „*Pragerisches Gross und Klein...*“.⁶⁵ Höger měl na vysázení a vytištění knihy zřejmě jen velmi omezené množství času, protože P. Emericus v knize zmiňuje svědectví jistého muže ohledně neobvyklého případu vyslyšení učiněné „roku 1737. v měsíci červnu, v kterém tato knížka psaná byla“.⁶⁶ *Facultas ordinis* je datováno 22. srpnem 1737 a povolení arcibiskupské cenzury je ze 7. září téhož roku. Bohužel však chybí spolehlivé pramenné zprávy o velikosti nákladu, kterých bychom se mohli přidržet při odhadu soudobé čtenářské poptávky.⁶⁷ Nicméně dílo vyšlo v prakticky nepozměněné německé verzi bez přidání nových událostí ještě dvakrát, a to v letech 1753 a 1760. Pravděpodobně zásluhou P. Ildephonsa byl roku 1740 spis vydán také italsky v Trentu s titulem „*Il Grande e Piccolo di Praga...*“. Česká verze spatřila světlo světa devět let po italském vydání pod poetickým názvem „*Pražské veliké a malé...*“. Jedná se o dosti věrný překlad z němčiny,⁶⁸ což nebyla praxe u barokních knih o poutních místech zrovna obvyklá. Velmi často vycházely dvojjazyčné mutace a nikoliv „čisté překlady“. Příkladně jezuita Matěj Václav Štajer, když pod názvem *Přepodivná Matka Svatohorská* (1666) překládal

---

⁶³ Obrazy zachycovaly např.: předání sošky karmelitánům Polyxenou z Lobkovic (1628), Pannu Marii zjevující se P. Cyrilovi a Matre Dei a dávající mu peníze na opravu sošky Jezulátka (1638), hraběte z Kolovrat děkujícího za zázračné uzdravení manželky (1639), Benignu Kateřinu z Lobkovic slibující, že bude pečovat o zvelebování kostela (1642), karmelitány prosící Jezulátko o ochranu v době moru (1649 a 1713) a muže potrestaného náhlou smrtí za nedodržený slib (1650).

⁶⁴ RICHARD 2004, 154.

⁶⁵ Podivuhodný příběh spojený právě s Högerem zachytil Josef Mayer. Tiskaři se prý již delší dobu nedařilo a neměl ani dostatek zakázek. V zoufalství prosil o pomoc Jezulátko, třikrát ho navštívil a přijal Nejsvětější svátost. Jako dar přinesl misál vázaný v červeném sametu se zlatým kováním. A Jezulátko ho vyslyšelo. Brzy totiž obdržel zakázku na tisk knihy s honorářem 1000 tolarů. Anežka Baďurová uvádí, že „*můžeme jen spekulovat, byl-li to shodou okolností spis P. Emericha*“ (MAYER 1894, 186; BAĎUROVÁ 2012, 57).

⁶⁶ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 196.

⁶⁷ Antonín Novotný sice informuje, že „*první náklad knížky o jednom tisíci výtisků byl zakrátko rozebrán, vydán tedy druhý o dvojnásobném počtu výtisků...*“, ale protože zdroj svého tvrzení již neuvedl, nemůžeme je považovat za zcela věrohodné. (NOVOTNÝ 2000, 49).

⁶⁸ Jak upozornila Anežka Baďurová překladatel do češtiny z neznámých důvodů (snad omylem) vynechal 38. a 39. kapitolu. Česká verze má tak oproti originálu pouze 73 kapitol namísto 75. (BAĎUROVÁ 2012, 57–58).

Balbínovu knihu *Diva Montis Sancti*, se snažil o přiblížení původně poměrně náročného textu prostšímu čtenáři, a tak ho mnohde značně zjednodušil a upravil.⁶⁹ Podobně jsme to mohli pozorovat i u německé verze Markova *Vůdce cesty*. P. Emericus je i autorem dalších třech děl souvisejících s jeho kazatelskou a učitelskou činností.⁷⁰ Jedná se o latinskou studijní příručku *Sumulae thomistica*,⁷¹ knihu pro kazatele *Schola sacra*⁷² a spis *Zweyfacher Christ=Geistlicher Sonntag*.⁷³ Žádné z nich ale nikdy nedosáhlo trvalé popularity knížky o Jezulátku.⁷⁴

3. Rozdílná východiska a pojetí poutních spisů

Poutní areály obvykle vznikaly v místech, kde se již dříve nějaký zázrak odehrál. Velmi často narážíme například na legendická topoi o studánce, jež uzdravila nemocného, a ten u ní slíbil na poděkování vystavět kapličku nebo byl zázračně se projevující mariánský obraz nalezen zavěšený na stromě, či dokonce připlul po vodě. Pověsti o neobvyklých událostech se mezi lidmi rychle předávaly od úst k ústům a věhlas zázračného obrazu či sochy vzrůstal. Ovšem v případě hájecké loretu i Pražského Jezulátka se v úplných počátcích jednalo o kult zavedený „uměle shora“ a nikoliv vzniklý lidovou zbožností. Loretu založil po návratu ze své cesty do Itálie roku 1623 majitel tamního panství hrabě Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru. Poděkoval tak podle slibu Madoně z Loreta za narození mužského dědice, záchranu rodového majetku a zachování společenské prestiže. Jezulátko, voskovou sošku španělského původu, věnovala v roce 1628 pražskému konventu bosých karmelitánů Polyxena z Pernštejna po smrti svého druhého manžela Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic. Na obou místech tedy zpočátku chyběla výrazná poutní legenda, která by lákala

---

⁶⁹ SLÁDEK 1995, 92.

⁷⁰ Seznam dosud objevených Emericových děl v databázi BCBT:

<http://clavius.lib.cas.cz/katalog/l.dll?h~=&DD=1&H1=&V1=z&P1=12&H2=&V2=z&P2=3&H3=emerikus+a+s.+stephano&V3=z&P3=2&H4=&V4=z&P4=1&H5=&V5=z&P5=17> (vyhledáno 11. 2. 2017).

⁷¹ SUMULAE THOMISTICA JUXTA DOCTRINAM ET ORDINEM COLEGII COMPLUTENSIS P.P. CARMELITARUM DISCALCEAT: STYLO CLARO EXPLICATAE, METHODO SCHOLASTICA, FACILIORIBUSQUE CONTROVERSIIS BREVITER DISPUTATE: Ad Captum, & Utilitatem OMNIUM NEO-PHILOSOPHORUM ACCOMODATAE. (Praha, po r. 1722).

⁷² SCHOLA SACRA IN QUA SINGULIS TOTIUS ANNI DOMINICIS, SACRO DIE PARASCEVES, AC PRINCIPALIORIBUS FESTIS, Quaestiones Praedicabiles cum suis Responsionibus per Conceptus subtiles ac profundos, speculativos ac morales, in Sacra Scriptura, Santis Patribus, & Authoribus probatissimis fundatos, breviter ac dilucide deductis, proponuntur. (Augsburg 1736).

⁷³ Zweyfacher Christ=Geistlicher Sonntag: Will sagen, Sittliche Reden Zwey auf jeden Sonntag des ganzen Jahrs: Gegründet Auf die Heil. Sonntägliche Evangelien: Gebauet Auf das Alt=und Neue=Testament der Heil. Schrift: Gerichtet Vor Lay=und Geistlichen Stand: Gegeben Zur Beyhülff, denen Oberrn, Predigern und Seel=Sorgern. (Linz 1749).

⁷⁴ BAĐUROVÁ 2012, 57–58.

k návštěvě. Když se teprve udály první zázraky, dostalo se místu posvátné aureoly. Tištěná poutní literatura tedy představovala ideální prostředek jak čerstvě vzniklou úctu rychle rozšířit.

3.1. Pražské veliké a malé

Obzvláště kult Jezulátka v prvních letech často skomíral. Jednou z příčin byly bouřlivé události třicetileté války, kdy řeholníci museli z konventu dokonce prchnout a sošku ponechat jejímu osudu. Později ji jeden z jejích někdejších nejhrolivějších ctitelů, P. Cyril a Matre Dei,⁷⁵ našel roku 1637 pohozen za oltářem s polámanýma ručkama. Když chtěl Jezulátka nechat opravit nebo mu zbudovat důstojnější příbytek, narážel zprvu na nezájem svých představených, kteří soudili, že nejprve je třeba vyřešit existenční problémy kláštera.⁷⁶ P. Cyril však ve svém úsilí vytrval a postupně pro nový kult získal i mnohé významné šlechtice. Sám se stal známou osobností a často klášter zastupoval při různých jednáních, ač nebyl jeho převorem.⁷⁷ Nahlédneme-li do spisu P. Emerica, zjistíme, že velká část zázraků z let 1628–1665 se tak či onak pojí právě s působením P. Cyrila. Často u Jezulátka orodoval za svůj klášter nebo jako prostředník doporučoval jiným, aby k němu směřovali své prosby. Jeho hledání zázračných Božích dotyků ve všedním světě mělo úzkou spojitost jak s karmelitánskou spiritualitou, tak i s obecnějším mysticko-vizionářským proudem evropského baroka. Zvláštní je, že poslední zázračné vyslyšení z Cyrilovy éry je datováno rokem 1665, i když zemřel až o deset let později. P. Emericus si to vysvětluje tak, že Jezulátka, které bylo roku 1656 přeneseno ze soukromé klášterní oratoře do kostela, aby bylo zejména ženským návštěvnicím lépe přístupné, lidem „zevšednělo“ a začalo se těšit menší úctě. A protože

---

⁷⁵ P. Cyril a Matre Dei (1590–1675), vlastním jménem Nikolaus Schockweiler, do Čech přišel z Trevíru nebo Lucemburku. K bosým karmelitánům vstoupil u Panny Marie Vítězné a poté, co byl, jako již téměř čtyřicetiletý novic, Jezulátkem o Vánocích r. 1629 zbaven nedostatku „vnitřního zanícení“ pro víru, nedal na něj dopustit. (MAŤA 2004, 395).

⁷⁶ Mnozí Pražané na bosé karmelitány zprvu nenahliželi právě s pochopením. Jednak když císař Ferdinand II. po bitvě na Bílé hoře, díky zásluhám generála řádu Domenica a Jesu Maria, dovolil karmelitánům založit pražský konvent, směli si jako první řád vybrat kterýkoliv z konfiskovaných protestantských kostelů. Zvolili Pannu Marii Vítěznou jako velmi reprezentativní novostavbu. A protože měli již od počátku zajištěné ubytování v sousedním Gryspekovském paláci (také konfiskovaném), mohli se pustit do přestavby kostela a později i do budování samotného konventu. Jistou nevraživost mohl vzbuzovat i cizí původ nových řeholníků. Hmotné zajištění kláštera almužnami tak zejména v prvních letech bylo velkým problémem. V průběhu třicetileté války si však postupně získávali úctu svých sousedů, např. neohroženým poskytováním duchovních služeb v době moru (1648) nebo poskytnutím útulku v klášteře několika lidem i s jejich nejcennějšími věcmi při obsazení Prahy Švédy.

⁷⁷ Roku 1642 pro kostel vyzískal také proslulý zázračný obraz Panny Marie Mantovanské.

kde není víry, není ani zázraku, přestal tudíž Bůh skrze něj udílet milosti.⁷⁸ Petr Maťa přišel s poněkud prozaičtějším vysvětlením. Roku 1664 Cyril ve jménu Jezulátka úspěšně vymítal zlého ducha z jakési posedlé ženy, kterou do kláštera poslal „*ein Praelat aus dem Leutmeritzer Kreiß*“.⁷⁹ Maťa se domnívá, že oním prelátem byl vyšehradský probošt Ferdinand Leopold Benno z Martinic, ochránce Hieronyma Gladycha, proslulého spiritisty, jenž působil na Martinicově faře v Žitenicích. Gladych však byl v roce 1667 usvědčen jako podvodník a celá aféra vyvolala velký skandál, který mohl poškodit i pověst P. Cyrila. Snad proto P. Emericus na konec kapitoly o tomto zázračném vyslyšení připojuje svědectví poctivého muže, které osobně vyslechl v červenci 1737, když pracoval na své knize. Tento přišel k Panně Marii Vítězné ke zpovědi a potvrdil karmelitánům, že jeho otec byl onomu úspěšnému exorcismu přítomen. Ať už se celá událost ve skutečnosti odehrála jakkoliv, další zázraky mohl Emericus uvést až z let 1702–1737.⁸⁰

P. Cyril měl na starosti i vedení latinské klášterní kroniky,⁸¹ kterou psal až do roku 1674, kdy už pro nemoc nemohl pokračovat. Ta sice vztahuje v prvních desetiletích k Jezulátku všechny dobré i zlé události, ale jejich líčení je oproti Emericovu legendárnímu pojetí poměrně střízlivé. I sám sebe kronikář pochopitelně líčí se značnou strohostí. Cyrilova literární tvorba však byla zřejmě mnohem rozsáhlejší,⁸² ale dnes známe už jen jeho latinskou modlitbu k Jezulátku a německy psanou zprávu o smrti Polyxeny z Pernštejna.⁸³

Pro období 1702–1737 mohl Emericus čerpat nejen z kronik pražského konventu, ale i z podání pamětníků či sám byl zřejmě některých událostí svědkem. V souvislosti se zmínkou o odeslání kopií sošky do Říma, Štýrského Hradce, Lince a Vídeňského Nového Města si stěžuje, že pouze ve Štýrském Hradci vedou pořádné záznamy o udělených milostech, proto také tři tamější zázraky zařadil do své knihy.⁸⁴

Svou knihu věnoval Emericus velmi promyšleně kněžně Marii Anně z Fürstenbergu, rozené hraběnce z Valdštejnu (1707–1756). Zázračnou sošku ve věnování přirovnává k malému pronásledovanému Mojžíši, který však později jako nástroj Boží vykonává

---

⁷⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1737, 228–229.

⁷⁹ příběh uvádí i EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1737, 233–236.

⁸⁰ MAŤA 2004, 395–398.

⁸¹ Originál uložen v archivu rakouské provincie řádu bosých karmelitánů ve Vídni <http://reholnici.hiu.cas.cz/katalog/pol/l.dll?c1l~P=160241> (vyhledáno 13. 2. 2017).

⁸² k tomu MAŤA 2003, 99.

⁸³ ČERVENKOVÁ 1997, 13, 17, 21; MAŤA 2004.

⁸⁴ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1737, 256–257.

rozličné divy. Příběhy Jezulátka-Mojžiše pak obrazně vkládá do košíku a posílá kněžně v ochranu. Druhá část textu pomocí příhodně vybraných latinských biblických citátů obsahujících slova *mons* (Berg), *silva* (Wald) a *lapis* (Stein) dokazuje, že Jezulátko drží nad kněžním rodem ochrannou ruku.

V předmluvě ctitelům Jezulátka objasňuje, proč se při některých obrazech děje více zázračných událostí než při jiných. Odvolává se na sv. Jana od Kříže a vysvětluje, že stěžejní je pravá a hluboká víra, nikoliv však v samotný materiální obraz, ale v toho, koho představuje. Víru musejí doprovázet i zbylé dvě teologické ctnosti – naděje a láska. Důležité je také pokání za hříchy projevené účinnou lítostí a zpovědí. Prosebník by také neměl opomenout křesťanské skutky, jako je pomoc bližním či odevzdané nesení vlastního kříže. Na závěr vyzdvihuje zásluhy P. Cyrila o rozšíření kultu a uvádí německý překlad jeho modlitby, která ve zkratce obsahuje všechny výše zmíněné aspekty potřebné k vyslyšení prosby.

Pak již následuje 75 chronologicky řazených (vesměs pečlivě datovaných) kratších kapitol, v jejichž úvodu vždy rozvíjí jakýsi drobný výklad příhodně vybrané části z Písma, který pak dokládá určitým typem zázračného vyslyšení nebo i potrestání hříšníka. Je zde silně patrná snaha čtenáře duchovně vzdělávat na základě dobrých a špatných příkladů. Každá kapitola obvykle věnuje prostor obvykle jen jednomu či několika málo zázrakům spojeným jednou osobou. Text si tak zachovává svou působivost a čtenáře neunavuje pouhým výčtem. Výrazný je sklon prezentovat Jezulátka nejen jako ochránce jednotlivých prosebníků či karmelitánského kláštera, ale i jako protektora celé Prahy a království. Pro příklad můžeme uvést 16. kapitolu připisující Jezulátku zásluhy o zachránění císaře Ferdinanda III., který byl v zimě roku 1640 nenadále obležen vojsky švédského generála Johanna Bannera při zasedání říšského sněmu v Řezně. Některé kapitoly jsou věnovány také líčení slavností, např. korunovací Jezulátka v roce 1655 se zabývá 59. kapitola, nebo popisu vzácných darů od významných osobností. V závěru autor připojuje žádost, aby všichni vyslyšení svou milost v klášteře co nejdříve oznámili. Divy kolem milostné sošky nechává k laskavému a kompetentnějšímu posouzení nadřízených duchovních.

Jako příloha následují *Hodinky pobožné o nejsvětějším jménu Ježíše*, *Litanie o přesladkém jménu Ježíše* s udělenými odpustky na 300 dní a *Desatero pobožných pozdravení, k postavě a způsobu, též pěti smyslům a oudům přemilostného Dítěte Ježíše*. Pak připojil Emericus ještě své vlastní dílko, oblíbenou píseň s incipitem „Ó Ježíšku

roztomilý! Pražánku velký i malý!“, jenž se stal inspirací názvu celé knihy. Píseň ve zkratce vypráví ranou historii Jezulátka a oslavuje činy P. Cyrila.

3.2. Vůdce cesty

Damascen Marek se pustil do sepisování svého *Vůdce cesty* velmi pravděpodobně proto, že se kvapem blížilo sté výročí založení lorety v Hájku a bylo třeba znovu připomenout historii poutního místa a zázračné působení hájecké Madony. Jeho práce byla do určité míry usnadněna tím, že měl k dispozici dostatek kvalitních podkladů. Ještě před ním se totiž místu věnovaly dva poutní tisky. Prvním z nich byl roku 1626 spis Václava Buriana Jesenického, který působil jako rektor farní školy v nedalekém Svárově. Knížka se bohužel do dnešních dnů nedochovala, ale z jejích citací v pozdější literatuře můžeme usuzovat, že patrně pojednávala o několika zázračných vyslyšeních v rodině zakladatelů – Žďárských ze Žďáru. Roku 1659 bylo poutní místo svěčeno do péče františkánů, ale protože výstavba kláštera postupovala jen velmi pozvolna, žili bratři dlouho v provizorních podmínkách, které pro napsání většího literárního díla nebyly právě příznivé. Teprve začátkem 70. let tehdejší kvardián Basilius Scriba založil pamětní knihu a všechny udělené milosti začaly být systematictěji zaznamenávány. V roce 1689 tak mohl františkán Jindřich Labe, který již předtím psal o poutním místě v Bechyni, vydat své dílo pod názvem *Malus inter ligna silvarum*.⁸⁵ Text sestavil podle obvyklého klíče užívaného pro poutní literaturu. V první části se rozepsal o hájecké historii, kdy vycházel z údajů u Jesenického a také ze svědectví starých pamětníků. Druhá část obsahovala přes sto zázračných vyslyšení, která roztřídil tematicky a časově. Rok po latinském originálu vyšla i česká verze s titulem *Hájek svatý, milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající*,⁸⁶ nejednalo se však o přesný překlad. České vydání bylo určeno spíše nenáročnějšímu čtenáři, proto překladatel vypustil z historického pojednání citace antických autorů, a naopak přidal modlitby pro lid během mše, modlitby k Panně Marii a oblíbeným světcům či nejpoblíbenější mariánské písni.⁸⁷

---

⁸⁵ Jindřich LABE: *Malus inter ligna silvarum seu historia D. V. Lauretanae quae in Sylva sacra (vulgo Hagek) Regni Bohemiae...* Praha 1689. (tisk Knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sign. AO XII 48).

⁸⁶ Jindřich LABE: *Hájek SWATY. Milostí Božj a velikými dobrodinjmi P. MARYE krásně se zelenagjcy...* Praha 1690. (tisk Národní knihovny České republiky, Praha, sign. 54 F 254).

⁸⁷ BERÁNEK 2000, 18–19, SLÁDEK 2000b, 3.

Markovo pojetí poutního spisu, ve kterém se mísí prvky pro tento literární žánr obvyklé s prvky již méně frekventovanými, vycházelo z myšlenky jeho oblíbeného světce Petra z Alkantary, že člověku je třeba vůdce na spletité a obtížné cestě k Bohu. Kniha je tak jakýmsi duchovním rádcem poutníka, jak správně vykonat návštěvu u hájecké Panny Marie a dosáhnout vyslyšení svých proseb. Historii poutního místa a líčení loretánské legendy s určitými změnami převzal ze spisu P. Labeho, ale text zpřehlednil rozdělením na kapitoly, vypuštěním některých příliš obsáhlých odstavců a vymýcením latinských citací z církevních Otců. Ze zázračných vyslyšení od svého předchůdce převzal jen ta, která se mu jevila jako zajímavá či důležitá a zároveň přidal některá z novější doby. Také redukoval jejich počet na zhruba tři desítky. Pak již následovaly kapitoly krok za krokem vedoucí poutníka při jeho duchovní cestě.⁸⁸

Důvodem k návštěvě poutního místa mohla být buď prosba o nějakou milost či naopak poděkování za milost již obdrženou, nebo také touha vykonat pokání. Poutník měl den před nastoupením cesty bedlivě zpytovat své svědomí a vyzpovídat se. Pokud chtěl zpověď učinit až v Hájku, bylo třeba v sobě vzbudit „*náležitě skroušení a hříchův svých litování*.“⁸⁹ Pouť rozhodně nepředstavovala nějaké povyražení, a tak bylo vhodné nechat všechny lehkomyšlné společníky doma. Ráno před jejím započtím se doporučovalo navštívit některý kostel, poklonit se obrazu Panny Marie a zasvětit jí své putování. Jestliže poutník cestou zahlédl kapli, Boží muka nebo krucifix, rozjímal chvilku o oběti Páně a vzpomenuť utrpení Matky Boží pod křížem. Aby jeho myšlenky neodbíhaly k věcem pozemským, měl se modlit růženec a poté zpívat Loretánskou litanii. Po skončení modliteb se mohlo „*při tovaryšstvu jiných spolu putujících...začnouti rozmluvení o chvále a slávě Rodičky Boží*“,⁹⁰ jehož příklad autor uvádí.

Ihned po příchodu do hájeckého poutního areálu musela každá světská starost ustoupit stranou. V loretě poutník padl na kolena a pokorně požádal Ježíše Krista, aby mu dovolil poprosit Pannu Marii o přímluvu. Za to jí slíbil svou chválu a šíření její slávy.

Stěžejní částí programu byla upřímná a opravdová zpověď. Pak se již mohlo přistoupit k přijímání, pro které autor uvádí četné modlitby. Neméně důležité bylo i nábožné vyslechnutí mše svaté, k té měl pravý křesťan „*jako jelen k vodám*

---

⁸⁸ ČERNÝ 2000, 136–137.

⁸⁹ MAREK 1718, 86–87.

⁹⁰ MAREK 1718, 92–93.

pramenitým pospíchatí“.⁹¹ Marek upozorňuje, že každý, kdo naslouchá jen ledabyle, přichází o velký duchovní prospěch. Navíc by prý mnohým neškodilo, kdyby na mši nechodili jen z povinnosti v neděli a ve svátek, ale přišli také ve všední dny. Věřící by se měl v kostele chovat uctivě „*bez rozmlouvání, zevlování, darebného tlachání, novým čtením a jiného nepořádného provozování*“.⁹² V závěru této kapitoly doporučuje modlitby k udržení pozornosti během jednotlivých částí mše.

Předposlední část knihy tvoří Markova specialita – duchovní procházení klášterních ambitů, kde byly v dřívějších dobách rozmístěny četné oltáře, obrazy a sochy oblíbených světců. Ke každému zastavení je uveden podle oblíbenosti daného světce větší či menší počet modliteb a písní. Zastavení jsou v textu řazena velmi prakticky podle pořadí v ambitech, aby se poutník nemusel obtěžovat neustálým listováním v knize a hledáním příslušné modlitby.

Ani při návratu nemá být poutníková duše rozptylována marnostmi vezdejšího světa, proto je v závěru přiložen text několika mariánských poutních písní, které ho měly doprovodit až domů.

4. Zázračná uzdravení

I když do země zrovna nevpadla cizí vojska a rozběsněná soldateska neplundrovala ves za vsí, ani krutá zima nezpůsobila katastrofální neúrodu a následný hladomor, stále ještě barokního člověka pronásledovala obava z různých nemocí, které se nám dnes často mohou jevit jako triviální, ale při omezené účinnosti tehdejších léků se z třeba napohled neškodné ranky snadno mohla stát život ohrožující záležitostí. Proto uzdravení tvořila dominantní část ze všech zázračných vyslyšení v obou našich poutních tiscích.

Vážná nemoc, ať už jakéhokoliv druhu, zcela narušila přirozený řád věcí v životě člověka. Jednalo-li se navíc o chorobu projevující se zvláště nevábnými příznaky, mohl se postižený jedinec znenadání ocitnout bez lidské pomoci, jak se to stalo i jistému vojáku císařské armády na tažení v Uhrách roku 1628, který „*navštíven nemocí červenou aneb ouplavicí těžce jest stonal, neměl, kdo by mu mohl a chtěl posloužiti*“.⁹³ V podobně nelehké situaci se jistě nacházeli i manželé Jan a Markyta Mirovští, kteří „*přes celý čas postní až do svátků svatodušních tak těžce stonali, že jeden druhému*

---

⁹¹ MAREK 1718, 169.

⁹² MAREK 1718, 169.

⁹³ MAREK 1718, 48.

nic pohodlně nemohl posloužiti“.⁹⁴ Lidé v zoufalství jistě neváhali vyzkoušet nejprve všemožné dostupné prostředky. Ale ani v případě, kdy nemocného ošetřovali jeho blízcí a mohl si dovolit alespoň základní lékařskou péči, nebývalo vyhráno. V obou poutních spisech se tak v nejrůznějších obměnách objevují formulace o lékařích lámajících hůl nad svými nevyléčitelnými pacienty. Tak například Alžběta Libštejnská z Kolovrat „*skrze dlouhý čas bez řeči a sluchu, posledně pak smrtelně nemocná ležela, tak že již žádná lidská pomoc před rukami nebyla, sami nejzkušenější lékaři nad jejím uzdravením zoufali a v každém okamžení jejího rozloučení s světem očekávali*“.⁹⁵ Podobně je popisován i případ jiného nemocného, který „*dluh lidské nestálosti skrze smrtelnou nemoc tak draze platiti musel, že brzy všechny lékaři nad jeho uzdravením zoufali*“.⁹⁶ Také Kateřina Maříková z Jenče nedaleko Hájku zase „*dlé možnosti své na líky a lékaře všechno vynaložila, kteří jí také oznámili, pokudž by náležitě hojení před sebe vzíti měli, takové bez jistého její smrti nebezpečnosti dokonati by nemohli*“.⁹⁷ Někteří pacienti na pokraji smrti odmítli pokračovat v neúčinné a často bolestivé léčbě a doktory bezradně lomící rukama vykázali z domu. Jako Jan Ernest Tyralla, jehož nemoc lékaři nedokázali přesněji rozeznat, „*skrze užívání rozličných protivných líků do patrného nebezpečnosti života vpadl; pročež všech lékařů se odřekl*“.⁹⁸ Jiní o pomoci lékaře či ranhojiče nechtěli slyšet už předem a pokoušeli se vyléčit nejprve sami. Dokladem je příklad vinaře Martina Lhotského, který se při práci pořezal na palci levé ruky, „*a jako někteří lidé bývají, žádného barvíře nechtěl užívat, sám sobě na ránu flaster přiložil, ale ten byl tak škodlivý, že se mu od něho celá ruka zapálila, a vedle smyslu lékařův a barvířův uřezaná býti měla, aby k srdci nepřistoupila palčivost tak prudká, on pak raději volil umřítí, nežli nejistým a tak protivným prostředkem život zachovati*“.⁹⁹

Když veškerá lidská pomoc žalostně selhala, tehdy se zpravidla zoufalý nemocný obrátil o pomoc k některému ze zázračných obrazů doufaje, že bude vyslyšen. V rozhodování, skrze který obraz či sochu bude adresovat své prosby, hrálo svou roli několik faktorů. Jednak mohl zvolit poutní místo, které bylo nejbližší jeho domovu a na které třeba sám již předtím s nějakým procesím putoval. Navíc pokud se mu

---

⁹⁴ MAREK 1718, 57.

⁹⁵ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 44–45.

⁹⁶ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 109.

⁹⁷ MAREK 1718, 78.

⁹⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 165.

⁹⁹ MAREK 1718, 51.

již dříve odtud dostalo vyslyšení, zpravidla se sem se svými dalšími prosbami vracel. Tak se paní Eva Frebonie z Pernthalu, když ji na jejím statku v Lojovicích přepadlo náhlé „*srdce třesení*“, „*spoléhalo vši důvěrností na moc nejmilostivějšího Jezulátka |...| poněvadž se jemu již jednou zcela odevzdala a od něho tak veliké milosti dosáhla*“.¹⁰⁰ Nebo nešťastník dal na doporučení svého zpovědníka z řádu, který poutní místo spravoval. V této roli často vystupoval ve vyslyšeních Pražského Jezulátka výše zmíněný P. Cyril a Matre Dei. Ani v jednom z námi vybraných poutních spisů se však neobjevuje „návodný sen“ ponoukající dotyčného, aby prosil o pomoc u toho kterého zázračného vyobrazení, se kterým se poměrně často setkáváme na jiných poutních místech.¹⁰¹ Ale v hájeckých vyslyšeních je několikrát zmíněno jako impuls jakési „vnitřní vnuknutí“ či „tajné navržení“. Například urozená paní Eva Hrušková byla těžkou nemocí upoutána již přes půl roku na lůžko a čekala jen na smrt, když „*v tom tesklivém a truchlivém přemýšlování a očekávání poskytla jí z nebe potěšení P. Maria Loretánská; přišlo toto vnuknutí vnitřní, že kdyby mohla do S. Háječku putovati a jen obraz P. Marie spatřiti, uzdravená bude*“.¹⁰² Nezřídka navrhl konkrétního přimluvce také někdo z blízkých příbuzných, nejčastěji rodič nebo manžel.

Když nemocný zvolil svého orodovníka, musel se k němu upnout s bezmeznou důvěrou. Obvykle učinil slib, že pokud se mu dostane uzdravení, chce navštívit poutní místo, aby za prokázanou milost osobně poděkoval, a podle svých možností také slíbil obětovat nějaký votivní dar. Nejednou jsou v textech Panna Marie i Jezulátko obrazně označovány za „nebeské lékaře“, kteří přebírají pacienta do své péče. Za morové rány roku 1680 dokonce Panna Marie Hájecká „*sobě milé a nábožné město pražské obzvláště chránila, a těm, kteří se pod plášť mateřské ochrany utíkali, nedopustila zahynouti, ale jako z výborné apatyky lékařství proti nakažlivé a jízlivé nemoci zde jsou nabývali*“.¹⁰³ Opakovaně se také setkáváme s tzv. zástupným slibem, kdy za malé dítě učinili slib jeho rodiče, nebo třeba také manžel za svou nemocnou ženu či bratr za svého sourozence.

K uzdravení pak docházelo v různě dlouhém čase. Obvykle se ale prosebníkovi v okamžiku zaslíbení či krátce poté začalo dařit výrazně lépe. Například Jiří Zajíček trpěl jakýmsi náramným „*třesením ve všech údech*“, ale když se zaslíbil do Hájku,

---

¹⁰⁰ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 140.

¹⁰¹ K tomu GAŽI 2008, 233; HOLUBOVÁ 2002, 221; HONYS 2009, 61; SLÁDEK 1994, 253.

¹⁰² MAREK 1718, 55.

¹⁰³ MAREK 1718, 61.

„po některých dnech to třesení znamenitě se tratilo a pomalu dokonce přestalo a on k zdraví předešlému docela navrácen byl.“¹⁰⁴ Častým příznakem „obživnutí“ pacienta bylo u některých závažných chorob navrácení řeči, sluchu či zraku. Podobně je tomu u převora pražského karmelitánského kláštera, který roku 1647 na smrt onemocněl, trpěl bolestmi „jako duše v očistci“ a nakonec pozbyl řeči i zraku. Avšak když byla do jeho cely přinesena soška Jezulátka, „v okamžení polomrtvý začal dokonale viděti a mluvit“¹⁰⁵ a v několika dnech se dokonale uzdravil. Mnozí nabyli zdraví doma, ale někteří si museli milost vyprosít osobně na poutním místě. Jistá paní, která pro hroznou bolest hlavy již dlouho nevstávala z postele, se rozhodla, že před Jezulátkem vykoná zpověď, přijme nejsvětější svátost a složí votivní dar, jestliže se jí dostane pomoci. Ihned po učinění slibu se cítila lépe, a tak se nechala ve voze odvézt do kostela. Po provedení předsevzatých úkonů „ode všeho hlavy bolení se osvobozenou zkusila, takže čerstvá a zdravá, nepotřebujíc vozu, pěšky domů se odebrala“.¹⁰⁶ Velmi dojemné je líčení uzdravení malého Ferdinanda Lašana ze Smečna. Ten byl těžce nemocný již osmnáct neděl, a protože odmítal veškeré jídlo, celý pohubl a nešťastní rodiče jej měli již za zpolu mrtvého. Jeho matka se chopila poslední naděje a dítě donesla až do Hájků, kde vykonala pobožnost a nechala sloužit mši. Pak se odebrala do nedaleké hospody a tam k její nevýslovné radosti „dítě podivně k sobě přišlo a proti obyčejí svému jísti žádalo, „mámo, papu papu“, jak takové děti říkávají, a potom také píti chtělo |...|; a hned od té hodiny na zdraví se lepšilo“.¹⁰⁷ Někdy k uzdravení napomohl přímý kontakt se zázračným vyobrazením. Několikrát zaznamenáváme, že soška Pražského Jezulátka byla přinesena k nemocnému, aby mu poskytovala duchovní útěchu. Již jednou zmíněná Alžběta Libštejnská z Kolovrat si dokonce po svém uzdravení chtěla ponechat Jezulátko v domě, dokud se nevrátí s manželem ze svých statků. Za svou opovážlivost byla však potrestána tím, že s kočárem přichystaným k odjezdu nepohnulo ani šestispřeží notně pobízené kočím. Když paní seznala svou chybu, nechala zavolat P. Cyrila, aby si sošku odnesl zpět do kláštera, a kočár se bez nesnází rozjel. Občas byl nemocným také obraz podán k políbení. Zajímavým dokladem barokní víry v přenášení zázračných schopností dotykem z obrazu na obraz, je jeden případ vyslyšení ze Štýrského Hradce,

---

¹⁰⁴ MAREK 1718, 58.

¹⁰⁵ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 104.

¹⁰⁶ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 85–86.

¹⁰⁷ MAREK 1718, 82.

který zachytil P. Emericus. Jak jsme uvedli již dříve, byla do tamního konventu bosých karmelitánů zaslána z Prahy kopie Jezulátka. Když pak v městě jakési dítě onemocnělo hrozným psotníkem, bylo vyléčeno přiložením dotýkaného obrázku poslaného z kláštera.

Jak již upozornil ve svých studiích například Karel Černý, nemůžeme se v případě barokních zázračných vyslyšení pokoušet o retrospektivní stanovení diagnózy. Překážkou jsou jednak nepřesné a často jen velmi stručné popisy chorob a také nejasná dobová lékařská terminologie, která například výrazem „horečka“ neoznačovala jen příznak nějaké nemoci, ale i nemoc samu. Často je uváděný také případ moru, za který se mnohdy v raném novověku pokládala i některá jiná onemocnění. Nutné je vyvarovat se rovněž současných představ o nemoci a zdraví, a zejména jejich projekcí do minulosti. Při popisu zázračných uzdravení totiž nemuselo jít o to, co se ve skutečnosti, měřeno dnešními parametry, stalo, ale o to, co se stát mělo. Tedy moderní lékař by řekl, že odezněly pouze citelné příznaky choroby či nějaký její záchvat, ale neudh sám přetrvává. Z těchto důvodů uvádíme následující kategorie zaznamenaných nemocí pouze jako orientační.¹⁰⁸

V *Pražském velikém a malém* nacházíme opravdu širokou škálu uzdravení z nejrůznějších chorob. Často se objevují případy bližší neurčených horeček či zimnic. Poměrně frekventovaná byla i rozličná onemocnění projevující se podivnými záchvaty, „*srdce třesením*“ či bolestmi hlavy. Jeden muž byl také vyléčen z morové nákazy. Jisté ženě pak byla zhojena noha postižená pro nás naprosto nedešifrovatelnou „*vysychající nemocí*“. Protože velkou část příznivců Jezulátka tvořila vysoká šlechta, dosti typická byla dna, která pravděpodobně souvisela s nezdravým životním stylem a nevyváženými stravovacími návyky. Zvláště kouzelné je pak vyličení uzdravení jistého urozeného pána od dlouhotrvajícího „*moče zacpání*“. Zaznamenán i případ šílenství. Jednou Jezulátko dokonce pomáhá muži stíženému koktavostí a „*zpozdilou mluvou*“. Vyléčené následky úrazů pozorujeme jen dva. V prvním případě si jistý duchovní ublížil zdviháním příliš těžkého břemene. Ve druhém si slavný stavitel Jan Jiří Aichbauer při pádu nešťastně vyvrátil ruku, která navíc nepěkně natekla poté, co mu ji lékaři špatně napravili. Ženy pak kromě jiného trápila také neschopnost počít mužského dědice, obtížná těhotenství a komplikace v šestinedělí. Mnohdy nejsou choroby nijak

---

¹⁰⁸ ČERNÝ 2008b.

blíže specifikovány a dozvídáme se tak jen, že dotyčný „*od těžké nemoci zachvácen byl*“¹⁰⁹ apod.

Protože ve *Vůdci cesty* Marek vybral jen něco málo přes třicet vyslyšení a jen část z nich byla zázračná uzdravení, je náš vzorek hájeckých nemocí poněkud chudší. Snad nejčastěji se vyskytují prohlédnutí slepých. Více je také uzdravených od moru. Dále se objevuje podagra, „*srdce píchání*“, záchvaty třesení po celém těle, bolesti v prsou či úplavice. Panna Marie se stává uzdravitelkou i několika chromých. Některá onemocnění rovněž nejsou konkrétněji charakterizována.

Zvláště bychom chtěli upozornit na dětské choroby, které se v obou poutních spisech objevovaly ve značném počtu a které jistě pro mnohého barokního rodiče představovaly zdroj neustálého strachu a obav. Stačí jen nahlédnout do některé z dobových matrik zemřelých, abychom si udělali hrubý obrázek, kolik dětí nejrůznějšího věku denně umíralo. Představa, že tehdejší vztah rodič-dítě byl mnohem volnějším a chladnějším, než je tomu dnes, se ve světle těchto pramenů jeví spíše jako překonaná. O tom svědčí i mnohdy mimořádná námaha, kterou rodiče neváhali vynaložit, jen aby dítě zůstalo naživu, a také jejich veliká radost, když byly jejich prosby vyplněny. Jako ilustrativní příklad uveďme zázračná vyslyšení spojená s Janem Josefem, jediným synem urozené paní Marie Anny Buquoyové. Poprvé se na Jezulátko obrátila, když jejího synka sužovalo hrozné bolení zubů. Podruhé k němu směřovaly její úpěnlivé modlitby, když chytil nebezpečné neštovice. Pak se zase dítě roznemohlo a „*tu nemoc nebezpečnou a smrtelnou učinil velký psotník, který tak mocně přibejval a bouřil, že ubohému dítěti oči a ústa, ruce a nohy převracoval, a tak dlouho trval, že již k poslednímu tažení dítě pokračovalo, a to tím jistěji, poněvadž žádné líky víceji prospěti a tu zuřivost ukrotiti nemohly*.“¹¹⁰ A tak se nešťastná matka opět utíkala k osvědčenému „nebeskému lékaři“. V posledním případě se odkudsi vrátila domů a našla srdceryvně kvílejícího synka, který si podle mínění zkušeného lazebníka přivodil zranění při pádu. Lazebník sice ránu ošetřil „flastrem“, ale matce sdělil, že k zhojení bude třeba nějakého času. Druhého dne, když přišel dítě zkontrolovat, zjistil, že je „*od vsí škody osvobozené tak, že nejmenšího znamení víceji na něm nenašel*“.¹¹¹ Později dosvědčil, že přes noc a přirozenou cestou se vše vyhojit nemohlo.

---

¹⁰⁹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 40.

¹¹⁰ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 223.

¹¹¹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 224.

Pokud srovnáme zázračná uzdravení u obou autorů, zjistíme, že P. Emericus mnohdy věnoval v textu popisu celé události o něco více prostoru. Oběma spisům je však společné podobné schéma děje. Nemocný nejprve zkouší dostupné lidské prostředky, které se ale ukazují jako neúčinné. V zoufalství se skrze zázračné vyobrazení obrací k Bohu a činí slib, že pokud bude vyslyšen, vykoná pouť a obětuje votivní dar. V různě dlouhém čase pak dochází k uzdravení. Můžeme také konstatovat, že mnohem větší pozornost věnují spisy líčení duchovní složky zázraku, kdežto například popisy příznaků choroby bývají velmi stručné. Ani o tom, jak se nemoc pokoušeli vyléčit doboví lékaři, nenacházíme příliš mnoho informací.

4.1. Trvalost zázračných uzdravení

Spíše pro zajímavost jsme podnikli malý průzkum, kdy jsme se pokusili zjistit, jestli byl vyslyšeným z obou poutních míst dopřán ještě dlouhý život nebo zda zemřeli brzy po svém uzdravení. Vybírali jsme tedy z těch vyslyšení, ve kterých se jednalo o život ohrožující choroby a kde bylo uvedeno celé jméno dotyčného a ideálně také jeho bydliště.

V případě *Pražského velikého a malého* nás ve výběru vzorku značně limitovalo to, že autor v mnoha případech jméno vyslyšeného zatajil, například z ohledů na rodinu. Jindy zase přesněji neuvedl bydliště, takže jsme nebyli s to zaměřit se na konkrétní matriku. Nakonec jsme tedy byli nuceni zvolit převážně významné osobnosti z řad vysoké šlechty, jejichž životní data nebylo obtížné zjistit.

Nejkratší lhůta života byla propůjčena Jiřímu Adamu z Martinic, nejvyššímu kancléři Království českého. Roku 1651 ve Vídni těžce onemocněl a slib Jezulátku za něj složil jeho bratr vyšehradský probošt Ferdinand Leopold Benno z Martinic. Ihned po slibu se mu sice mělo ulevit, ale zemřel ještě téhož roku v listopadu ve věku 49 let. Mnohem déle žila po svém uzdravení hraběnka Marie Markéta Šliková. Ta, když čekala svého syna Františka Josefa, těžce onemocněla a hrozilo nebezpečí, že zemře jak ona, tak i nenarozené dítě. Vše ale dobře dopadlo. Hraběnka zemřela až o pět let později. Ještě lépe dopadl hrabě František Arnošt Šlik, který v roce 1665 ležel v hrozných bolestech od „*kamene a podagry*“, kdy se lékaři dokonce obávali, že má narušená střeva. Ale i on po složení slibu údajně nabył dokonalého zdraví. Bylo mu vyměřeno ještě celých deset let života, zemřel roku 1675 jako dvaapadesátiletý. Přibližně stejně dlouhou dobu zůstal naživu po svém uzdravení i slavný generál třicetileté války Filip

z Mansfeldu, který skonal až v poměrně vysokém věku 68 let. Kníže Ferdinand Jan z Lichtenštejna po překonání nebezpečné koliky žil dokonce dalších 15 let. Již několikrát zmíněná hraběnka Alžběta, manželka Jindřicha Libštejnského z Kolovrat, prožila ještě dlouhých 24 let. Roku 1651 krátce po svém jmenování nejvyšším purkrabím, byl těžkou nemocí zachvácen také Bernard Ignác z Martinic. Poté, co se uzdravil, žil ještě rekordních 34 let a úřad purkrabího zastával až do své smrti.

V Hájku bylo pátrání mnohem nesnadnější a častokrát bohužel bez jistého výsledku. Jednou z příčin byl menší počet zázračných vyslyšení, která by splňovala všechna zásadní kritéria – muselo se jednat o závažnou chorobu, byl uveden rok vyslyšení, jméno dotyčného a také jeho bydliště. S negativním výsledkem skončilo pátrání například u malého Ferdinanda Lašana ze Smečna. Ten měl být podle potvrzení zasláného do Hájku naživu ještě 15. dubna 1718. Není však zmíněno, kdy se uzdravil, ale předpokládejme, že rodiče s oznámením zázraku neotáleli, a k uzdravení tudíž došlo někdy dříve téhož roku. Hledání v matrikách zemřelých až do předpokládaného úmrtí v poměrně vysokém věku se však ukázalo jako bezvýsledné. Dalším vysvětlením by také mohla být skutečnost, že se Ferdinand poměrně záhy odstěhoval.

Přesné údaje se ale podařilo vypátrat v případě Jiřího Zajíčka, slánského primase. Ten byl uzdraven v roce 1675 a 12. dubna přišel do Hájku vyjádřit své poděkování. Zemřel již 15. prosince 1676 ve věku 53 let a místo posledního odpočinku našel ve františkánském kostele ve Slaném.¹¹² Poměrně dlouhý život byl dopřán dvěma dětem hraběte Floriana Jetřicha Žďárského ze Žďáru. Nejprve ochořela 3. listopadu 1624 „palčivou každodenní zimnicí“ jeho tehdy dvouapůlletá prvorozená dcera Kateřina Marie. Nemoc však šťastně překonala a zemřela až kolem roku 1656. Několik dní po své sestře se těžce roznemohl i vymodlený syn a dědic František Adam Eusebius. I on byl však na přímluvu Panny Marie Hájecké zachráněn, přečkal nebezpečné období dětství a dožil se dospělosti.

Z této sondy by vyplývalo, že skoro všechna uzdravení byla trvalejšího charakteru. Náš výběr byl však naneštěstí dosti okleštěn, a tudíž výsledek nelze naprosto nijak zobecnit. Drtivá většina osob navíc byli šlechtici, kteří sice byli proti mnoha nemocem stejně bezbranní jako jejich chudší bližní, ale žili přece jen v lepších poměrech a mohli si dovolit nejlepší dobovou lékařskou péči. Kdybychom mohli zařadit více venkovského obyvatelstva, pravděpodobně by výsledky byly rozrůzněnější. Navíc je třeba vzít

---

¹¹² SOA Praha, matrika Slaný 02, 1618–1650, sign. SLANÝ 2, 44; SOA Praha, matrika Slaný 04, 1666–1693, sign. SLANÝ 4, 376.

v potaz, že matriky zpravidla neuvádějí příčinu úmrtí, proto někteří také mohli zemřít sice po krátké době, ale na jinou nemoc, než které se týkalo vyslyšení, nebo třeba také následkem nějaké nehody.

Pokud nám k tomu text poutního spisu poskytl nějaké vodítko, zkusili jsme vyhledat i trvalost u jiných typů uzdravení. Takovým případem byla Magdaléna, dcera kladenského primase Jana Tobiáše, z devátého vyslyšení, které byl 15. července 1656 navrácen zrak. Rodiče pak uzdravenou dívku před jejím sňatkem přivedli františkánům ukázat a chválili Pannu Marii za její dobrotu. Kladenská matrika sňatků je však vedena až od roku 1663. 17. února 1675 se sice vdává jistá panna Magdaléna, ale jedná se o dceru Lukáše Tobiáše. Námí hledaná dívka se tak pravděpodobně vdávala dříve, ale s jistotou nemůžeme určit kdy.

Ojedinělé potvrzení o trvání zázraku nacházíme přímo v Markově spisu. Paní Alžběta Borotínská, která mnoho let nemohla číst bez „*skel prohlídajících*“, v loretě náhle zjistila, že je již nepotřebuje. Se svou milostí se ihned svěřila P. Štěpánu Zelenkovi. Když se pak o dva roky později opět setkali, potvrdila, že na blízko vidí stále stejně dobře, a znovu blahorečila Panně Marii za její přimluvu.

Tímto malým exkurzem jsme chtěli ukázat, že to, jestli vyslyšený brzy zemřel nebo naopak žil ještě řadu let apod., povětšinou žádný z obou poutních spisů neuvádí. Barokní člověk tedy pravděpodobně nehledal význam zázračného vyslyšení v jeho trvalé platnosti. Mnohem důležitější bylo, že se i tomu nejnuznějšimu z nuzných, pokud s upřímnou vírou přednesl svou prosbu, mohlo dostat pomoci. Každý tak měl příležitost okusit už v pozemském životě jakýsi dotek Božského milosrdenství.

5. Ochrana v nebezpečí

Případ kolektivního ohrožení představovaly zejména válečné události. V *Pražském velikém a malém* se několikrát ozývá ohlas krvavých bojů třicetileté války. Spis přičítá Jezulátku například zásluhy za zachránění města Řezna od kapitulace v zimě 1640–1641. Ve městě tou dobou zasedal říšský sněm, a tak byl přítomen i císař Ferdinand III. „*Řeka Dunaj od hrozné zimy s tlustým ledem přetažená byla a císařské vojsko v zimních stánkách nebo kvartýřích daleko od sebe rozložené bylo, žádnému se svobodný průchod do města založiti a zameziti nemohl.*“¹¹³ Příhodných okolností využil švédský generál Johann Banner a podnikl smělý nájezd k městu. Situace vypadala

---

¹¹³ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 63–64.

pro císaře krajně nepříznivě, proto údajně po poslu vzkázal nejvyššímu hofmistru Království českého Jindřichovi Libštejnskému z Kolovrat, aby nechal u Jezulátka sloužit mše za záchranu, a slíbil, že poutní místo osobně navštíví, dostane-li se mu pomoci. Na řece brzy poté začaly tát ledy a město bylo na poslední chvíli spaseno. Navíc se sešikovala císařská vojska a zahнала švédské jednotky na útěk. Sám Banner nedlouho poté zemřel.

Obzvláště silně jsou v Emericově spisu akcentovány události ze samého sklonku třicetileté války, jež velmi rušivě zasáhly do každodenního chodu pražského karmelitánského kláštera a uvrhly ho do přímého ohrožení. 26. července 1648 totiž Pražský hrad a Malou Stranu obsadily oddíly švédského generála Königsmarcka a začaly plenit a drancovat. Brzy se pokusily dostat i k bosým karmelitánům. Ti v zoufalství prosili o zastání u Jezulátka. První skupinu drancířů se jim sice podařilo uchlácholit jídlem a pitím, brzy však na bránu konventu začali bušit další, ale Božská prozřetelnost prý *„neznámýho, spanilýho, hrdinskýho mládence, onému cherubínu před rájem stojícímu podobnýho za salva-guardii, neb hájitele ke dveřům klášterním postavila, jenž mocí se vtlačujícího nepřitele vytaženým kordem zdržoval; když pak svou službu platně vykonal a kacířský roj od chrámu Páně odehnal, v okamžení se zmizel“*.¹¹⁴ Později Königsmarck zcela proti očekávání vydal klášteru ochranný glejt, a díky tomu mohli karmelitáni poskytnout útočiště velkému počtu pražských měšťanů i s jejich cennostmi. Krátce nato došlo k neúspěšnému obléhání Starého Města a Švédové si v konventu zřídili lazaret, ale ač panovaly obavy, že sem ranění zavlečou nějakou nakažlivou nemoc, nestalo se tak. Když navštívil karmelitány vrchní velitel švédských vojsk, pozdější král Karel X. Gustav, byl prý Jezulátkem natolik okouzlen, že mu věnoval 30 dukátů, nařídil přestěhování lazaretu jinam a donutil jistého protestanta, aby vrátil ukradené knihy z klášterní knihovny.

Po třicetileté válce sice v Čechách nastalo poměrně dlouhé údobí míru, ale čas od času se připlížila snad ještě děsivější hrozba – mor. Ten kosil bez rozdílu a slitování na vsi i ve městech, chudé jako bohaté, staré i mladé. Ve všeobecné panice, strachu a nejistotě se mnozí ještě více než kdy jindy obraceli skrze různá zázračná vyobrazení k Bohu o pomoc a doufali, že budou hrůzné nákazy ušetřeni. Právě proto barokní morové rány zanechaly tolik svědectví i v poutní literatuře. Například za morového navštívení roku 1649 se karmelitáni rozhodli držet půst a konat speciální pobožnosti

---

¹¹⁴ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 119.

ve jménu Ježíšově. Všichni řeholníci, „*ačkoliv přinuceni byli s mnohými světskými, dílem z potřeby klášterské, dílem z lásky k bližnímu zacházeti*“,¹¹⁵ přečkali ránu bez úhony. Jezulátka také ochránilo mnoho lidí i s jejich rodinami, pokud k němu s důvěrou vzali své útočiště. I Panna Marie Hájecká byla považována za mocnou ochránkyni zadržující svými přimlouvami trestající ruku Páně. Za moru roku 1680 se jistá pražská měšťanka strachující se o své děti a domácí čeládku zaslíbila do Hájku. Její žádost byla vyslyšena a „*v příbytku jejím ani jediná osoba (vůkol jinde jako mouchy mřeli a padali) jesti neumřela, nýbrž ani jeden nakažen nebyl.*“¹¹⁶ Poslední velkou epidemií z roku 1713 zaznamenávají dokonce oba naše spisy. Zvláště Damascen Marek, který byl již tou dobou penzionován v Hájku, mohl být přímým svědkem mnoha událostí. Jeho líčení je sice poměrně stručné, ale i přesto vyniká podivuhodnou přesvědčivostí a plasticitou. Když totiž morová rána „*jedem svým blíž svatého Háječku ležící vesnice nakazila (jako Červený Oujezd, Litovice, Hostovice, Svárov, Jeneč), v kterýchžto vesnicích netoliko v domech a chalupách, ale i v zahradách, i po cestách morem nakažené osoby každodenně umíraly*“,¹¹⁷ uspořádali vesničané k Panně Marii několik prosebných procesí a všichni, kteří se jich zúčastnili, měli zůstat ušetřeni, jak to svými podpisy dotvrdili zástupci oněch obcí.

Byla však i nebezpečí, jež zákeřně číhala na jednotlivce. Často se jednalo o různá přepadení a útoky, kdy zaskočený člověk často nestačil než křiknout či pomyslet na Pannu Marii nebo Ježíše, ale i to mu mohlo podle mínění současníků zachránit život. Dva takové příběhy nacházíme v *Pražském velikém a malém*. Třeba šílený syn paní z Kroppinu v náhlém záchvatu zuřivosti popadl dvěma kulkami nabitou zbraň a vystřelil na svou matku. Zděšená žena stihla jen vzkřiknout: „*Ó Ježíšku, spomoz mně!*“¹¹⁸ a kulka, která by ji jinak téměř jistě musela zasáhnout, minula svůj cíl. Později Jezulátka také vyslyšelo úpěnlivé ženiny modlitby a vrátilo jejímu synovi zdravý rozum. Tři karmelitány jedoucí na statek jedné své příznivkyně pro prkna do sakristie zase za temné noci přepadla velká skupina loupežníků. Dokonce duchovním začali vyhrožovat smrtí rozhněvání císařským dekretem, který nutil všechny obyvatele království buď přestoupit ke katolictví, nebo emigrovat. K smrti vyděšení karmelitáni

---

¹¹⁵ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 126.

¹¹⁶ MAREK 1718, 64.

¹¹⁷ MAREK 1718, 73.

¹¹⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 182.

slibovali odzpívat mši ke cti Jezulátka, jestliže vyvážnou životem. Když tu se mordýři zničehožnic rozprchli, zachvácení jakýmsi nenadálým úlekem.

Ve *Vůdci cesty* se pro změnu mnohokrát vyskytuje ochrana při nejrůznějších pádech z výšky nebo do hloubky. Například roku 1684 starý františkán Gerard spadl do 14 sáhů hluboké hájecké studny. V zoufalství volal o pomoc ke „studnici vod živých“ Panně Marii. Křik zaslechli jeho spolubratři a rychle běželi shánět provazy a žebřík, aby ho mohli vysvobodit. Panna Marie „*služebníku svému zahynouti a se utopiti nedopustila, ale mocně a zázračně jej pod vodou držela, až žebřík (půl čtvrti hodiny jest minulo) a provazy jest přinesené byly, tu někteří se do studnice spustili a starce vytáhli*“.¹¹⁹ Gerard vyvážl z příhody bez větší újmy, a dokonce byl touto důkladnou lázní zbaven podagry, která jej již delší čas trápila. Ochrany se dostalo i malému chlapci, který se učil prvním krůčkům s jakýmsi chodítkem a nešťastnou náhodou spadl z vysokých kamenných schodů. Hodinu sice ležel v bezvědomí, ale k obrovské úlevě vystrašených rodičů procitl bez nějaké škody. Dále zaznamenáváme na přímluvu Panny Marie šťastně dopadnuvší pád z lešení a následné zavalení stavebním materiálem, nebo pády ze žebříku či vysoké pavlače.

Raně novověké domácnosti také ohrožovaly více než časté požáry. Při troše nepozornosti se oheň rychlostí blesku rozšířil a dům obvykle vystavěný převážně ze dřeva ve chvílce lehl popelem. A co hůře, pokud poblíž byly i další budovy, mohl požár zachvátit velkou část vsi nebo města. Vzhledem k omezeným možnostem hašení tak mohli lidé znenadání přijít nejen o všechnen majetek, ale třeba i o život, pokud nestačili včas utéci. Jistě tedy pochopíme obrovský vděk paní Kateřiny z Litovic, která, když byla zrovna sama doma, chtěla zapálit ohniště. Tu však vylétl žhavý uhlík a podpálil nedaleko ležící otepi slámy. Oheň se rychle rozšířil do podkroví a už už se blížil k doškové střeše. Nešťastná žena, když viděla, že není s to požár vlastními silami uhasit, vyběhla před dům a padla na kolena. Se sepjatýma rukama „*pozdvihše srdce a oči k nebi, volala na pomoc Panenku Marii Loretánskou, aby ráčila plamen uhasiti a od dalšího nebezpečí celou ves zachovati*“.¹²⁰ Plameny začaly postupně skomírat a i bez polévání vodou nakonec vyhasly.

---

¹¹⁹ MAREK 1718, 68.

¹²⁰ MAREK 1718, 59–60.

6. Pomoc v beznadějně situaci

V další skupině vyslyšení bylo prosebníkovi pomůženo z nějaké neřešitelné a krajně beznadějně situace. Například jistému císařskému služebníku svěřili za třicetileté války někteří důstojníci do opatrování velké částky peněz, ale protože při posledním švédském vpádu utrpěl obrovskou škodu na majetku, byl v nouzi přinucen uložené peníze použít s tím, že vše, hned jak to bude možné, poctivě vrátí. Jenže dříve než se nadál, důstojníci si peníze vyžádali, a když je nemohl splatit, nechali jej uvěznit, a vymohli si dokonce rozsudek smrti. Nešťastník, který již dříve mnoho slyšel o milostech Pražského Jezulátka, k němu obrátil svou poslední naději. Již tři dny nato jej jeho žalobci přišli do vězení navštívit jako nejlepší přátelé, spor urovnali a dosáhli jeho osvobození. V podobně nepříjemné situaci se roku 1643 ocitl Kryštof Ferdinand Popel z Lobkovic, kterému z blíže nespecifikovaného důvodu hrozilo, že přijde o dobré jméno a snad i o život. Na radu své matky Benigny se vyzpovídal a sepsal vlastnoručně svůj slib, který položil k nohám Jezulátka. O necelý půlden později nebezpečí pomínulo. Zázračně bylo spomoženo i kartuziánovi P. Josephu Mariovi, který zastupoval v jakémsi beznadějném a vleklém sporu jičínskou kartouzu.

V hojném počtu se pak v *Pražském velikém a malém* vyskytují zázračná vyslyšení týkající se majetkových záležitostí a pomoci v hmotné nouzi. Mnohá z nich souvisejí přímo s pražským karmelitánským klášterem, který hlavně v počátcích své existence trpěl častým nedostatkem almužen nebo potravin. Ale Jezulátko pomáhalo i jiným. Sledně Frebonii Eusebii z Pernštejna dopomohlo k vyřešení sporů ohledně jejího statku Solnice, který zdělila po svém bratru Vratislavu Eusebiovi. Protože se Frebonie, jež byla poslední příslušnicí svého rodu, nikdy neprovdala a neměla vlastní děti, z vděčnosti roku 1646 solnický statek odkázala právě karmelitánům. Toto dědictví jim však později způsobilo nemálo rozličných starostí, ale všechny se zázračně podařilo vyřešit. Například v roce 1652 se řád dostal do sporu o statek s hrabětem Magnim a vypadalo to, že situace se zvrátí v neprospěch kláštera. Řeholníci se však den a noc před konečným rozhodnutím při zemských deskách horlivě modlili u Jezulátka za zdar své věci a byli vyslyšeni. Hrabě, ač byl předtím zcela zdrav, se v den jednání náhle těžce roznemohl a druhého dne zemřel. Statek pak byl přisouzen klášteru. Jistý boháč zase vděčil Jezulátku za záchranu svého majetku, který měl bezpečně, jak se domníval, uložený v Brně. Město však roku 1645 oblehl švédský generál Lennart Torstenson, a když se to dotyčný dozvěděl, zarmoutilo ho nejen, že přijde o všechno, ale i to

„že s ztrátou svého bohatství taky příležitost ztracuje chudým dle svého prvnějšího obyčeje přispěti“.¹²¹ Proto navštívil kostel Panny Marie Vítězné, vroucně se modlil u Jezulátka o pomoc a obětoval četné vzácné dary. Jeho prosba byla vyslyšena, protože město se Švédům statečně ubránilo a ti museli s nepořízenou odtáhnout.

Ovšem příspěvní v nouzi se mohlo týkat i zcela prostých potřeb. Příkladně karmelitáni v Grazu si před dotýkanou kopií Pražského Jezulátka vyprosili vodu, jejímž nedostatkem předtím klášter trpěl.

7. Zázraky týkající se samotného vyobrazení

Zvláštní skupinu tvoří zázraky, které se týkaly přímo samotného milostného obrazu či sochy. Několikrát se tak v *Pražském velikém a malém* setkáváme s tím, že soška Jezulátka zázračně jen o vlásek unikla nějaké větší újmě. Většina z těchto příběhů se odehrála za třicetileté války. Roku 1630 byl totiž noviciát bosých karmelitánů přeložen z Prahy do Mnichova a s odchodem noviců, kteří byli největšími ctiteli kultu dítěte Ježíše, postupně úcta k Jezulátku skomírala. Právě zanedbání pobožnosti připisuje P. Emericus všechny následující pohromy, které řeholní společenství potkaly. Když o rok později Prahu oblehla saská vojska, museli bratři narychlo uprchnout a sošku ponechat jejímu osudu. Po dobytí města byly kostel i klášter vydrancovány. Protestanté sice Jezulátku surově ulomili ruce a pohodili je za oltář, ale za zázrak bylo považováno to, že se bezbožníci vyřadili pouze na ručkách sošky a že křehké tělíčko přežilo prudký pád. Navíc i přes dlouhá léta strávená ve smetí a špíně zůstal vosk krásně čistý a bílý. V roce 1637 se z Mnichova vrátil P. Cyril, a začal se po sošce shánět. Brzy se mu poštěstilo ji nalézt, ale zprvu si nepovšiml, že ručky jsou ulomeny, protože byly překryty látkou šatečků. Jednou, když trval na modlitbách, „uslyšel nenadále z úst Ježíška, anebo snad cítil podobné vnitřní vnuknutí, jako by k němu rčené byly následující slova: *Smilujte se nade mnou a já též se nad vámi slituji. Dejte mě mé ruce a já vám dám můj pokoj.*“¹²² Cyril odhrnul látku šatů z ramen sošky a uviděl napáchanou spoušť. Po tomto zjištění si uvědomil, že veškeré katastrofy stíhající klášter byly trestem seslaným shůry za zanedbání úcty, a rozhodl se, že nechá Jezulátko opravit. Od jistého zbožného muže sice získal potřebnou částku, ale převor rozhodl, že peníze raději vynaloží na výrobu zcela nové, nákladnější plastiky. Za takový

¹²¹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 87–88.

¹²² EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 22.

nevědek okamžitě následoval Boží trest. Na nové Jezulátko postavené na oltáři znenadání spadl předtím pevně stojící svícen a rozdrtil je na malé kousky. Ve svém úsilí ale Cyril nepolevil a svými vroucnými modlitbami si vyprosil seslání jiného dobrodince, který opravu uhradil. V jednom kuse však soška nezůstala příliš dlouho. Roku 1639 s ní omylem upadl nešikovný kostelník, který ji chtěl o velkém svátku veřejně vystavit v chrámu. Když se celý zkroušený s polámaným Jezulátkem vracel zpět do sakristie, napadl ho navíc jakýsi pološílený muž a začal ho rdousit. Kupodivu Jezulátko v zuřivém zápasu nedošlo další úhony. Kostelníka pak z rukou zuřivce osvobodil rychle přiběhnuvší P. Cyril. I tentokrát se mu pak podařilo nalézt ochotného ctitele, který zaplatil opravu škod.

Jeden podobný případ nacházíme i ve *Vůdci cesty*. V roce 1689 řezbář Melichar Zeller v hájecké loretě zavěšoval jakési dřevěné ozdoby, když tu se s ním svezl žebřík proti soše Panny Marie, a při prudkém pádu ji strhl na zem. Zázrakem se ale milostnému obrazu nic nestalo a i řezbář vyvázl bez zranění.

Mnohé zázračné obrazy a sochy se také samovolně projevovaly nejrůznějšími podivnými způsoby a měnily svou podobu, čímž vyvolávaly úžas věřících. Některé krvácely, jiné ronily slzy či se potily apod. Například tvář Panny Marie Svatohorské jednou zčernala, aby dala najevo hněv, jindy zase aby předpověděla smrt manželky jistého malíře.¹²³ P. Emericus si všiml podobného jevu i u Jezulátka. Zdálo se mu totiž, jako by jeho tvář každého dne nabývala trochu jiného výrazu. Dokonce se častěji začal vyptávat návštěvníků, aby si své podezření ověřil. Jednoho dne prý od všech dostal odpověď, že obličej byl laskavý a přívětivý, kdežto druhý den mu všichni dotázaní řekli, že tvář se naopak jevila zamračená a plná hněvu. Pro dotvrzení svých slov uvedl příběh o jistém napraveném hříšníkovi či hříšnici. Dotyčná osoba, která mnoho slyšela o milostech a divech Jezulátka, se na něj přišla do kostela podívat. Jenže sice „*šatky Ježíška viděla, ale tváře jeho ani koruny na hlavě jeho spatřiti nemohla, nýbrž na místě toho něco černého jako hustý oblak uzřela*“.¹²⁴ Plna zděšení si uvědomila, že je tak trestána za své hříchy, které po dlouhá léta beze studu a pravé zpovědi páchala. Ihned se tedy nechala vyzpovídat a pak zase pospíchala do kaple Jezulátka. Na chvíli sice tvář sošky spatřila, ale ta se brzy opět zatáhla podivným černým oblakem. Nešťastná kající se osoba „*nato s mnohými slzami Ježíška prosila, aby ji osvítil, zda-li by toho příčina byla, nějaký nepovědomý těžký a ještě v svaté*

¹²³ HOLUBOVÁ 2002, 225–226.

¹²⁴ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 229.

zповědi nevyjevený hřích“.¹²⁵ Ten ji také ihned napadl a poté, co jej s patřičnou lítostí vyznala svému zповědníku, konečně mohla spatřit přívětivě se usmívající obličejík Jezulátka.

8. Zázračná vyslyšení a téma dobré smrti

Pohled barokního katolíka na smrt a umírání se značně lišil od pohledu dnešní doby. Celý život byl prodchnut vědomím lidské konečnosti. Tehdejší lidi však netrápila ani tak představa fyzického konce tělesné schránky, jako spíš starosti o spásu nesmrtné duše. Pokud chtěl mít člověk naději na dosažení nebeské blaženosti, musel žít pokud možno co nejspořádanějším křesťanským životem, protože nevěděl ani dne, ani hodiny, kdy předstoupí před tvář Boží, aby se zodpovídal ze svých skutků. Z toho důvodu se doporučovalo vykonávat průběžně pokání za spáchané hříchy, aby v případě náhlé smrti nebylo už příliš pozdě. Zrovna tak ale bylo dobré s předstihem urovnat i své světské záležitosti, tedy sepsat závěť, poplatit své závazky a usmířit se s bližními. Když již smrt byla nablízku, měl umírající svou mysl cele upnout k Bohu, aby nebyl na poslední chvíli chycen ďáblem do některé z jeho léček a neohrozil tak nadobro svou spásu. Pak byl přivolán kněz, který dotyčného vyzpovídal, zaopatřil na poslední cestu nejsvětější svátostí oltářní a udělil mu poslední pomazání.¹²⁶

Příklad takového křesťanského úsilí zajistit si dobrou smrt nacházíme i v *Pražském velikém a malém*. Roku 1637 P. Cyril úpěnlivě v modlitbách prosil nebesa, aby seslala nějakého dobrodince, který by přispěl potřebnou částkou na opravu zlámaných ruček Jezulátka. Tři dny nato přišel do Prahy Benedikt Mannskönig z Ústí nad Labem, ale byl zachvácen smrtelnou nemocí, a proto poslal k bosým karmelitánům pro zповědníka. K tomu účelu byl řízením prozřetelnosti vybrán právě P. Cyril. Díky tomu mohl poté, co umírajícího vyzpovídal a zaopatřil, předestřít veliké milosti, které Bůh již udělil skrze sošku Jezulátka, a také povyprávět o jejím žalostném stavu. Mannskönig pak, „*aby skrze ctění obrazu Ježíška šťastnou cestu do věčnosti obdržel, obětoval jemu 100 zlatých*“.¹²⁷

Zázračné vyslyšení mohlo také člověka vyrvat nějakému těžkému hříchu, který by jinak vážně ohrozil jeho spásu. Jistý, kvůli ohledům na rodinu nejmenovaný, baron se

---

¹²⁵ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 229.

¹²⁶ K tomu podrobněji např. ARIÈS 2000a; ARIÈS 2000b; HOLÝ/MIKULEC 2007; KRÁL 2002; MALÝ 2009; MIKULEC 2013, 213–262.

¹²⁷ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 26.

neustále bez nějaké zvláštní příčiny velmi trápil, aby nebyl zbaven svého úřadu, kterým ho k radosti celé rodiny poctil císař. „*Konečně tak náramně pokoušen byl, že sobě umínil, sebe živobytí svého se zbavití*“.¹²⁸ Když tak na sebe přivolával časnou i věčnou smrt, přišel P. Cyril a podle jeho zkormoucené tváře vytušil, že ho cosi nesmírně tíží. Doporučil mu, aby navštívil Jezulátka a požádal o pomoc. Sotva baron vkročil do modlitebny, rozplakal se, vyzpovídal se z hříchů a učinil slib, že obětuje 100 dukátů, jestliže bude zbaven svého pokušení. Potom se navrátil domů a jeho úzkost se náhle rozplynula. Svůj úřad byl pak s to dobře vykonávat k všeobecné spokojenosti.

O dobové představě, že Bůh někdy sesílá vážnou nemoc a předčasnou smrt, aby sice zničil hříšnou tělesnou schránku, ale zachránil tak nesmrtelnou duši od těžkého poklesku, svědčí následující příběh. Jistý řeholník bližší neurčené řehole byl vyslán svými nadřízenými do pražského kláštera svého řádu, protože mu zde však byl přidělen nějaký úřad, který se mu protivil, „*byl od zlého ducha zle pokoušen a nešťastně přemožen, takže jest sobě ustanovil svůj svatý oděv a řeholi opustiti a do světa se navrátiti*“.¹²⁹ Postupně začal překračovat řádové regule a k pohoršení celého kláštera odmlouval i svému převorovi. Ten už nevěda, co si počít, protože nezabíraly ani mírné domluvy, ani ostré výtky, rozhodl se poprosit o pomoc před zázračným obrazem Jezulátka, jehož pověst se roznesla i do jiných pražských klášterů. Nechal tedy u něj sloužit mši a se všemi bratry se sám vroucně modlil. Předtím dokonale zdravého odbojníka náhle zachvátila palčivá zimnice, „*ku kteréžto taky takové zapálení v noze se přirazilo, že musel buďto nohu nebo život ztratiti*“.¹³⁰ Teprve nyní hříšník litoval svého špatného předsevzetí a s pláčem prosil spolubratry i Boha za odpuštění. Po zaopatření všemi potřebnými svátostmi pak šťastně zesnul v Pánu.

Zemřít řádně nezaopatřen na poslední cestu bylo považováno za obrovské neštěstí a každý se toho snažil pokud možno uvarovat. Jistý nejmenovaný urozený pán byl takovou hroznou smrtí stížen z trestu. Když totiž onemocněl jakýmsi „*moče zacpáním*“ a hrozilo, že zemře, nechal povolat svého zpovědníka P. Cyrila. Ten mu po zaopatření doporučil, aby se ještě zkusil obrátit o pomoc k Bohu. Muž tedy slíbil, že věnuje klášteru ke cti Jezulátka značnou sumu, jestliže se uzdraví nebo se alespoň bude cítit natolik silným, aby mohl ještě uspořádat své světské záležitosti a sepsat poslední vůli. Ihned nato se mu začalo dařit výrazně lépe a vypadalo to, že už je mimo nebezpečí.

---

¹²⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 134.

¹²⁹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 57.

¹³⁰ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 58.

Nařídil tedy své manželce, aby slíbenou částku ihned vyplatila. Ta však byla příliš lakotná a celou záležitost neustále odkládala. Potrestáni byli nakonec oba manželé. Muž zemřel bez zaopatření knězem a bez závěti a jeho žena tak „*všecku k budoucímu velikému dědictví naději ztratila.*“¹³¹ V tehdejší době bylo totiž zárukou finančního zaopatření vdovy její věno, které přinesla do manželství a na něž měla po skonu manžela nárok. Je ale možné, že věno dotyčné paní nepředstavovalo příliš vysokou částku nebo jí nedovolovalo udržet si životní standard, na který si zvykla po svém sňatku. Manžel jí tedy velmi pravděpodobně slíbil připsat určitou částku peněz či jiný majetek „nad věno“, ale nestihl to již provést. Bohužel v textu to není nějak blíže rozvedeno a také neznáme jméno dotyčného šlechtice, abychom si své závěry mohli potvrdit.

Nedodržení slibu mohl také podle představ barokní zbožnosti pronásledovat duši až na věčnost, kde jí v lepším případě, pokud neskončila rovnou v pekle, přidal další očišcová muka. Podobně je tomu i v následujícím příběhu z roku 1641. Převor karmelitánského kláštera, který slíbil Jezulátku za vyslyšení vystavět modlitebnu, neměl však k tomu dostatek prostředků, a tak se modlil k Bohu o pomoc. Brzy nato jednomu z řeholníků „*v očišcovém plamenu*“¹³² *ještě pozůstávající duše jistého z vyššího stavu zemřelého (jehož jméno se zamlčuje) se zjevila, což se napotom častěji stalo.*“¹³³ Když se duchovní zemřelého otázal, čeho si žádá, dozvěděl se, že muž učinil slib darovat 3000 zlatých ke cti Nejsvětější Trojice.¹³⁴ Protože však zemřel dříve, než ho stihl kvůli svým neustálým odkladům vyplnit, je již patnáct dlouhých let trápen v očištcu. Vysvobození se mu mohlo dostat pouze tehdy, pokud by byla přislíbená částka odvedena z jeho zanechaného pozemského jmění. Řeholník své vidění ihned pod přísahou svěřil převorovi. Vše o nevyplněném slibu potvrdila i vdova po zemřelém a jeho syn. Aby slibu bylo učiněno zadost, nechali pozůstali vystavět v kostele oltář Nejsvětější Trojice, na který pak bylo k veřejné účtě vystaveno Jezulátko, a tak i převor do jisté míry splnil své dřívější předsevzetí vybudovat zázračné sošce novou modlitebnu. Petr Maťa¹³⁵ se domnívá, že onou očišcovou duší by hypoteticky mohl být manžel Polyxeny z Pernštejna Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (†1628). Popisu by

---

¹³¹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 145.

¹³² Povšimněme si dobově velmi rozšířené představy, že duše v očištcu si odpykávají svůj trest v palčivém ohni.

¹³³ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 170, 67–68.

¹³⁴ Dnešní kostel Panny Marie Vítězné a sv. Antonína Paduánského nesl původně zasvěcení Nejsvětější Trojici.

¹³⁵ MAŤA 2004, 394–395.

odpovídalo jednak jeho vysoké společenské postavení a dále to, že po sobě zanechal vdovu a jediného syna, kteří byli v době příhody ještě naživu. Pro jeho teorii svědčí i blízké vazby, které měli Pernštejnové a Lobkovicové s pražským klášteřem bosých karmelitánů.

Všechny příběhy tím či oním způsobem spjaté s tématem dobré smrti a dobovými představami o posmrtném životě lidské duše jsme čerpali z *Pražského velikého a malého*. I v hájeckém spisu se však tato problematika objevuje. Nepromítá se sice přímo do líčení zázračných vyslyšení, rozhodně ne v takové míře, ale silně rezonuje například v několika modlitbách deváté kapitoly. Nacházíme zde dokonce jednu modlitbu prosící přímo za šťastné skonání či střelnou modlitbu k Panně Marii „v čas nemoci těžké a smrti přibližování.“¹³⁶

9. Méně obvyklé zázraky

Mezi méně obvyklé zázraky můžeme počítat například zažehnání vážné manželské krize. Ta zainteresovaným stranám ubližovala nejen v očích tehdejší společnosti, která na manželství pohlížela mnohem konzervativněji a vážněji než často my dnes, ale především v očích Boha. „Roku 1652 jistá urozená paní z samé nevěry svého k zlému podezření snadného pána s ním do tak veliké nesvornosti přišla, že ani svého živobyti jistá nebyla, poněvadž on po zahanbení jejím často skutečně dychtěl, odkudž dobré jméno a čest obojí familie znamenitě ztenčená byla.“¹³⁷ Paní nevěda už kudy kam, dala na radu svého zpovědníka a svou poslední naději upnula k Jezulátku. Když se toho zrovna nejméně nadála, její manžel prodělal náhlou změnu k lepšímu. Spor se jim podařilo smírně vyřešit a dále pak žili už jen v pokoji a lásce.

Vyprosit si ale bylo možné i určitý úřad nebo funkci. Když roku 1653 zemřel strahovský opat a sufragán Kryšpín Fuk, hlásili se mnozí, kteří měli o uvolněný úřad pražského světícího biskupa zájem. Arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu dokonce již představil svého kandidáta, kterého protěžoval i císař. Josef de Corte však nezoufal a slíbil před Jezulátkem „se dlé možnosti vděčným prokázati, jestli by k své duši spasení a obecnému prospěchu jmenovanou důstojnost obdržel.“¹³⁸ Jeho přání se skutečně vyplnilo a proti původnímu očekávání byl do funkce jmenován. Podobně měl úřadu nejvyššího purkrabího Království českého dosáhnout i Bernard Ignác z Martinic.

---

¹³⁶ MAREK 1718, 144.

¹³⁷ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 170.

¹³⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 179.

Velmi zajímavý a ojedinělý případ představuje již jednou krátce zmíněné vymítání zlých duchů P. Cyrilem roku 1664. Poutavý je už jen popis, jak k onomu posednutí Marie Frommové mělo dojít. Ta totiž „*od jedné čarodějnice, která proti ní nějaký hněv měla, zaklená byla, aby všichni čerti do ní vjeli. A hle! Podivné dopuštění Boží! Brzy nato ukázalo se veliké množství pekelných duchů v způsobu komárů, který skrze ústa, nos a uši do ní se vtláčili.*“¹³⁹ Nic ubohou ženu nemohlo jejího trápení zbavit, a tak byla vyslána do Prahy, kde „*ta věc od některých učených duchovních mužů zkoumaná a examinovaná byla, zdalíž v tom nějaký podvod skrytý nebyl; poněvadž ale jednoduše z jistých neomylných znamení poznali, že opravdu posedlá jest, pročez ten veliký skutek jejího vysvobození našemu častěj opáčenému P. Cyrillovi z poslušství od jednoho vrchního naložen byl.*“¹⁴⁰ Exorcista se na svůj úkol po několik dní pečlivě připravoval – postil se, modlil a umrtvoval tělo. Pak se s lidem za zdar celého úkonu několikrát modlil litanii o nejsladším Jménu Ježíše. V den vymítání se s důvěrou upnul k Bohu a začal v kapli Jezulátka zaklínání. Z posedlé ženy „*pekelný duchové z skrytého soudu Božího ne najednou vyšli, předce se to stalo následovně skrz krátký čas.*“¹⁴¹

Vyslyšení se mohlo týkat i přímo náboženských otázek. V roce 1650 stále ještě mnozí solničtí poddaní karmelitánů odmítali přijmout, i přes četná císařská nařízení a dekrety, katolickou víru. Celé záležitosti se nakonec osobně ujal sám převor a nařídil, že dokud se ze Solnice nevrátí, musí se u Jezulátka denně, kromě ostatních pobožností, sloužit zvláštní mše. Když se poddaní dozvěděli, z jakého důvodu převor přijel, zprvu zatvrzele odmítali konvertovat. Po několika dnech kázání si však dali říci a svého starého přesvědčení se odřekli. Všichni se pak nechali pokojně vyzpovídat, učinili vyznání katolické víry a přijali svátost.

O významu řádné a upřímné zpovědi pro duchovní život barokních věřících svědčí následující příběh. Roku 1736 se přišel ke karmelitánům vyzpovídat jistý zatvrzelý hříšník. Kněz ho napomínal, že k tomu, aby mu mohl udělit rozhřešení, je potřeba opravdové a účinné lítosti. Jenže dotyčný stále tvrdošijně odpovídal: „*Otče duchovní, již se mnou jest darmo, není mi možná se polepsiti, neboť k tomu ani vůli, ani předsevzetí míti nemohu.*“¹⁴² Kněz nevěda už co dělat, poslal ho tedy alespoň,

---

¹³⁹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 194–195.

¹⁴⁰ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 195.

¹⁴¹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 195.

¹⁴² EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 220.

aby šel před soškou Jezulátka prosit Boha o pomoc. Po vyslovení své prosby byl hříšník náhle prochnut velkou lítostí. Vrátil se do zpovědnice a plakal tak, že sotva mohl mluvit. Vykonal řádnou zpověď a slíbil nápravu. Zpovědník mu tak mohl udělit skutečné rozhrěšení.

10. Potrestání

Velmi zle se obvykle vedlo tomu, kdo se po prokázání milosti zachoval jako nevděčník. Trest, který na sebe zpravidla nenechal příliš dlouho čekat, mohl na svou hlavu přivolat nejrůznějším způsobem. Mezi časté příčiny patřilo zejména nedodržení slibu či příliš dlouhé otálení s jeho vyplněním. Dalším důvodem mohlo být také zanedbání úcty. Vůbec nejpřísněji bývali potrestáni ti, kteří se nějakým způsobem rouhali zázračnému obrazu, a vlastně tak zpochybnili Boží moc vykonat skrze něj zázrak. Zdaleka se nemuselo jednat jen o protestanty, ale někdy šlo zřejmě i o pochybovače z řad katolíků. Odplata se snášela na provinilcovu hlavu bez ohledu na jeho společenské postavení. Trestu neunikly ani osoby duchovního stavu. Tedy i v těchto ohledech důsledně platil princip rovnosti před Bohem.

Všechna následující potrestání uvádíme z *Pražského velikého a malého*, kde se vyskytují v opravdu velkém počtu a v nejrůznějších podobách. Jejich hojně zařazení snad můžeme do určité míry přičíst také autorově snaze po didaktickém působení na čtenáře. Proto i v těchto kapitolách rozvedl Emericus nejprve krátký výklad příhodně vybraného citátu z Písma, který pak doložil příslušným příběhem. Tímto způsobem vlastně čtenáře varoval, aby se podobné chyby nedopustil a nepřivolal na sebe Boží hněv.

Bohužel Damascen Marek do svého výběru žádné potrestání hříšníka nezařadil. Vysvětlení je pravděpodobně velmi prosté. Nahlédneme-li totiž do spisu P. Jindřicha Labeho *Hájek svatý, milostí Boží a velikými dobrodiními Panny Marie krásně se zelenající*,¹⁴³ ze kterého převzal velkou část svých zázračných vyslyšení, zjistíme, že ani zde se potrestání téměř nevyskytují.

Celá série katastrof v krátkém časovém sledu stihla jistou urozenou paní, která roku 1639 spolu se dvěma služebníky v nestřeženém okamžiku unesla sošku Jezulátka z kostela. Ještě téhož dne se obě služky nakazily morem a P. Cyril byl povolán, aby je vyzpovídal. Ta, která se ze hříchu krádeže u zpovědi vyznala,

---

¹⁴³ Srov. poznámku č. 85.

se uzdravila, ovšem druhá dívka zemřela. Cyril pak paní přísně káral a žádal ji, aby Jezulátka ihned vrátila. Žena sice svolila, ale až poté, co si vymínila vyhotovení jiné podobné sošky. Pak obyvatele její domácnosti posedl podivný strach a bázeň, takže raději vyšli ven, protože nikde nemohli nalézt chvilku klidu, dokud nebylo Jezulátka z domu pryč. Za svou opovážlivost byla hříšnice potrestána náhlými podagrickými bolestmi a úlevy se jí dostalo teprve poté, co začala svého činu hořce litovat. Ale tím její trest ani zdaleka neskončil. Nejprve se její milovaný jedináček oženil se služebnou a zahanbil tak svůj urozený původ. Pak ji o veškeré jmění připravila rabující soldateska, takže upadla do veliké bídy. Její vyvržení ze společnosti bylo završeno tím, že se od ní odvrátili všichni přátelé a dostala výpověď z domu.

Vícenásobný trest byl vyměřen i jiné paní, která od Jezulátka obdržela mnohá dobrodiní, ale zakrátko na slíbenou pobožnost zapoměla. Nedlouho poté byl zajat její manžel, ale protože ji o všechn majetek připravila nepřátelská vojska, neměla, čím by ho vykoupila, a proto se na ni velice rozhněval. Nešťastnice si umínila, že se s ním dá raději rozvést. A tak ona paní *„před tím ode všech jako rozumná a bohabojná matrána ctěná a mnohovážená byvše, potom jako blázen, bezbožná a opovržená byla.“*¹⁴⁴ Nakonec si zoufala tak, že dokonce pomýšlela na sebevraždu. Tím by však podle dobového přesvědčení téměř jistě ohrozila spásu své duše. Protože však pokorně a opravdově litovala své nevděčnosti, obnovila zanechanou pobožnost a slíbila se denně modlit litanii o nejsladším Jménu Ježíše, dostalo se jí odpouštění a pomoci. Její manžel byl proti všemu očekávání ze zajetí propuštěn a po návratu se s ní usmířil. Oba pak obhájili své dobré jméno a nakonec získali i nějaké jmění.

Svým nepředloženým jednáním hříšník neohrožoval pouze sebe, ale trest mohl stihnout i jeho rodinu a blízké. Příkladem zvláště krutého potrestání je následující příběh. Když těžce onemocněl malý syn Adama Oldřicha Popela z Lobkovic a jeho manželky Anny Marie, vyděšený otec slíbil Jezulátku za jeho uzdravení značnou částku peněz jako almužnu. Jeho přání se vyplnilo a k překvapení všech lékařů se chlapec skutečně náhle uzdravil. Lobkovic však vyplnění slibu ze dne na den odkládal, a tak *„musel nevinný synáček vinnu otce nésti, nebo se zase náhle na smrt rozstonal.“*¹⁴⁵ Hříšník si uvědomil svou chybu, vyzpovídal se, prosil Boha za odpuštění a obnovil svůj slib, který dokonce vlastnoručně podepsal. Po návratu domů našel syna zázračně uzdraveného. Ani tentokrát se však nepoučil a vyplacení příslibených peněz neustále

---

¹⁴⁴ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 152.

¹⁴⁵ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 81.

oddaloval, za což byl potrestán předčasnou smrtí. Jeho vdova Anna Marie, i když byla na slib zesnulého manžela mnohokrát upomínána, jej nedbala a za to přišla o své jediné dítě. Později se sice znovu provdala, ale záhy nenadále zemřela.

Poměrně často byly vytrestány i osoby duchovního stavu, pokud se dopustily nějakého přečinu. Například jeden z převorů odmítl rozšířit modlitebnu Jezulátka, i když k tomu nebylo potřeba velkých nákladů, a chtěl peníze raději vynaložit na stavbu obydlí pro nemocné. Nejprve byl tedy potrestán tím, že nachystané peníze z pokladnice zmizely neznámo kam. Nato začal své chyby litovat a přece jen slíbil modlitebnu rozšířit. Posléze klášter získal potřebnou almužnu od jistého dobrodince, ale převor náhle změnil své rozhodnutí a znovu plánoval stavět příbytek pro nemocné. Za trest byl nenadále stížen nebezpečnou chorobou a uzdravil se až poté, co obnovil svůj slib Jezulátku. Jenže pak si vše ještě jednou rozmyslel a následovala o mnoho vážnější recidiva nemoci. Teprve po těchto peripetiích svůj slib dodržel a uzdravil se.

Jako příklad potrestání těch, kteří znevážili zázračný obraz, uvádíme následující dva příběhy. Truhlář a zámečnick, kteří pro jistého vděčného ctitele Jezulátka vyráběli tabernákl jako votivní dar, za svou práci žádali nehoráznou částku. Zbožný muž však vše bez protestů ochotně zaplatil. Notně rozveselení se nepoctiví řemeslníci odebrali do hospody a „*poněvadž oni kacíři a nepřátelé katolíků byli, mezi pitím zlořečili našemu milému Ježíškovi s neslychaným smíchem a potupou, modlou jej nazývající*“.¹⁴⁶ Zakrátko oba rouhači zemřeli při morové ráně. Podobně byla ztrestána i jistá paní, která si tropila posměch z muže, jenž byl roku 1713 po učinění slibu uzdraven od moru. Stejně nevěřičně kroutila hlavou, když i od jiných svých sousedů slychala o zázracích kolem Jezulátka. Krátce nato se sama morem nakazila a ještě téhož dne zemřela strašnou smrtí.

11. Oznámení zázraku a ověřování jeho pravosti

Katolická církev přistupovala po tridentském koncilu k zázrakům kolem milostných obrazů s pochopitelnou opatrností. Především bylo potřeba zabránit příliš živelné lidové zbožnosti. Prostí věřící se mohli snadno zmýlit a považovat za zázračnou takovou událost, která měla zcela přirozené vysvětlení. Proto již jen církevní schválení veřejné úcty k zázračnému vyobrazení představovalo často velmi komplikovaný a zdlouhavý administrativní proces. Došlo-li totiž kolem některé sochy či obrazu náhle k událostem,

---

¹⁴⁶ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 43.

jež mohly být pokládány za zázraky, měli se duchovní správci místa obrátit na biskupskou konzistoř. Ta, opírajíc se o řadu vyšších církevních nařízení (dekret z XXV. zasedání tridentského koncilu,¹⁴⁷ bula papeže Urbana VIII. z 15. března 1642...), celou záležitost pečlivě přešetřila a vyslechla svědky událostí. Pokud konzistoř neshledala nějakou překážku, či dokonce podvod, veřejnou úctu schválila.¹⁴⁸

Také z těchto důvodů vycházela snaha zázraky na poutních místech více či méně pečlivě evidovat a dokládat svědeckými výpověďmi. Vyslyšení se zanášela do speciálních knih zázraků či vyhrazeného oddílu v pamětní knize. Tyto zápisy pak sloužily jako podklad pro tištěné poutní spisy určené široké čtenářské veřejnosti. Avšak tisky již sledovaly poněkud odlišný cíl. Především měly propagovat slávu poutního místa, a proto byly na jejich text kladeny mnohem vyšší estetické nároky než na původní zápisy, které měly nezřídka charakter až úředního dokumentu. Autoři poutní literatury tedy mnohdy vyslyšení neopisovali v té podobě, v jaké byla původně zaznamenána, ale nejrůznějším způsobem s nimi pracovali. Někdy je například roztřídili do skupin podle typů, aby ilustrovali určitou pomocnou vlastnost zázračného vyobrazení, a do značné míry upozadili či úplně opomenuli osobnost vyslyšeného. Jindy je pro změnu, jak jsme to pozorovali v případě P. Emerica, doplnili o určitý výklad či ponaučení, aby duchovně povznesli čtenáře. Proto mnohdy do tištěné poutní literatury údaje o tom, jak byl zázrak prověřován a dosvědčen, pronikají jen v omezeném množství. Damascen Marek navíc prohlašuje: „...*následující obdržené dobrodiní a udělené milosti nemíním tak jistiti a prohlašovati, jakoby toto neomylné a od svaté katolické církve prohlížené a potvrzené zázraky byly (ačkoliv některé z nich tak patrné jsou, že kdyby byly tu kde sluší přednesené a zpytované, beze vší pochyby za takové uznané býti mohly a měly), nýbrž chci se dlé Urbana osmého toho jména papeže v roku Páně 1634. prošlého poručení držeti, podle něho pokračovati a následující milosti a dary Božské toliko historickým způsobem a vírou lidskou vypravovati.*“¹⁴⁹ Velmi podobnými slovy se zaštiťuje i P. Emericus.

V obou našich spisech se několikrát setkáváme s informací, že vyslyšený učinil výpověď před některým z duchovních správců poutního místa a poté vše odpřisáhl. V jednom případě dokonce autor *Pražského velikého a malého* uvádí: „...*abych ale*

---

¹⁴⁷ Text dekretu viz HRDINA 2015, 242–244.

¹⁴⁸ K tomu podrobněji ROYT 1999, 56–72.

¹⁴⁹ MAREK 1718, 40–41.

větší viru našel, chci vlastní vyznání, které o sobě sám urozený pán Jan Adam Smikovský tenkráté místosudí roku 1647. v přítomnosti všech duchovních složil a přísahou potvrdil od slova do slova zaznamenati“.¹⁵⁰ Pak již následuje krátké Smikovského vyprávění o obdržené milosti.

Jiní se rozhodli se svým příběhem svěřit zpovědníku. Jistá paní, kterou již delší čas sužovala „vysychající nemoc“ v noze, přišla do kaple Jezulátka a z náhlého vnuknutí se rozhodla k jeho cti vyzpovídat a přijmout svátost oltářní. Chvilku po vykonané duchovní očistě zjistila, že se jí postižená končetina zázračně vyhojila. „*Hnedky se zase do spovědnice navrátila, co se s ní tak podivně dělo spovědníkovi vyjevila a s přísahou potvrdila.*“¹⁵¹ P. Emericus však dále čtenáři vysvětluje: „*Nediv se, že zde jméno té paní přisazené není, ani že ten patrný div v svém místě právně vyhledati a aprobírovati se nedal, poněvadž z tejných a důležitých příčin oboje opuštěno bylo.*“¹⁵² Také urozená slečna Anna Eleonora z Hájin „*zpovědníku svému ctihodnému páterovi Štěpánovi Breynerovi dosahlé dobrodiní a zázračné uzdravení pořádně povídala.*“¹⁵³

Občas se také vyskytují zmínky, jak a kým bylo vyhotoveno písemné potvrzení o zázraku. Pokud vyslyšení z nějakého důvodu nenechali svůj příběh zaznamenat přímo na poutním místě, mohli se obrátit například na duchovního ve své domovské obci, který jim zápis sestavil. Zázračné zachránění malého Antonína Eysela z Berouna z roku 1716 přezkoumal na základě výpovědi hodnověrných svědků tamější děkan Jiří František Procházka de Lauro. V dubnu 1718 sepsal potvrzení, podepsal je a doplnil pečeti. Damascen Marek pak tento dokument v poněkud upravené podobě přetiskl ve svém *Vůdci cesty*.

Zda se jednalo o zázrak či ne, mohla s konečnou platností rozhodnout pouze církev. Přesto byli v případě zázračných uzdravení často žádáni o vyjádření také lékaři, aby posoudili, jestli náhodou nedošlo pouze k přirozenému ději či k uzdravení lékařským uměním. Lékař měl nejprve pečlivě zvážit několik důležitých bodů, než mohl vynést verdikt.¹⁵⁴ Muselo se jednat o nemoc, jež se dala léčit jen velmi obtížně nebo vůbec ne. Další podmínkou bylo, že se vyslyšený buď již ocitl na smrtelné posteli, nebo měl trvale poškozené zdraví (ochrnutí, slepota apod.). Samotné uzdravení pak muselo být nepřirozeně rychlé, bezbolestné a relativně trvalé. Tedy nemocný nesměl

---

¹⁵⁰ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 106–107.

¹⁵¹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 226.

¹⁵² EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 226.

¹⁵³ MAREK 1718, 73.

¹⁵⁴ K tomu podrobněji ČERNÝ 2008a, 516–522.

hned vzápětí prodělat recidivu či upadnout do jiné nemoci. Dále bylo nutné, aby ke zlepšení pacientova stavu došlo poté, co se spolehl pouze na pomoc od Boha a odřekl se všech dobových léčebných metod jako pouštění žilou, vyvolávání pocení či klystýrů, při kterých měly tělo opouštět škodliviny. Proto se v obou poutních spisech opakovaně objevují formulace o uzdravení „*beze všeho lík užívání*“ či „*bez užívání jiných prostředků*“.

Na závěr této kapitoly uveďme jeden krásný příklad raně novověkého lékaře zaskočeného překotným zázračným uzdravením své pacientky. Roku 1733 palčivou zimnicí těžce ochořela dvacetiletá dcera kupce Händla ze Štýrského Hradce. Dívce se vedlo tak zle, že musela být pro jistotu zaopatřena všemi svátostmi. Nakonec byla z tamního kláštera klarisek jako poslední naděje do jejího domu poslána jedna z kopií Pražského Jezulátka. Nemocná učinila slib a vroucně se modlila k Bohu o pomoc. Brzy po složení slibu pokojně usnula, ačkoliv po několik dní předtím spát vůbec nemohla. Hned jak se probudila, „*jako z mrtvých vzkříšená a dokonale zdravá z radosti vykřikla: pustíte mě z lože, Ježíšek mě dokonale uzdravil. Poněvadž ale nemožné k víře se zdálo, že by opravdově zdravá byla, nýbrž víceji že by ze sna anebo fantazie mluvila, z lože propuštěná nebyla, až lékař přišel, kterýžto po bedlivém skoumání svou nemocnou skutečně dokonale zdravou vynašel a svobodně z lože jí vstáti dovolil; musel přitom vyznati, že to přirozeným způsobem se státi nemohlo.*“¹⁵⁵

12. Údaje o poutnících

Nyní přistoupíme k drobné analýze a zhodnocení základních údajů, jež oba naše poutní spisy uvádějí o svých vyslyšených. Do *Vůdce cesty* vybral Damascen Marek jen část ze zaznamenaných hájeckých zázraků, i přesto tento vzorek poskytuje dostatek zajímavých informací. Velmi mírně zde převažovaly ženy-prosebnice, což mohlo souviset s tím, že Hájek byl poutním místem mariánským. Panna Marie, sama manželka a matka, která prošla mnohým utrpením, totiž představovala přímo ideální přímluvkyni každé ženy. Občas se také vyskytují manželské páry skládající slib společně. V hojném počtu případů byly zachráněny nebo uzdraveny malé děti obojího pohlaví, za něž však prosili jejich rodiče.

Spis povětšinou svědomitě uvádí celá jména vyslyšených. Pouze v několika málo záznamech tomu tak není. Jmenování nejsou například dva zázračně uzdravení vojáci.

---

¹⁵⁵ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 214–215.

Ovšem v prvním případě se jedná o rok 1628, tedy pouhých pět let po založení hájecké lorety, kdy zázraky ještě nebyly tak pečlivě evidovány. Druhý případ není datován, ale s největší pravděpodobností také ještě spadá do období třicetileté války. Věk prosebníků není sdělován skoro nikdy. Výjimku tvoří dvě malé děti a též zachráněný hájecký františkán. Ani profese dotyčných není zmiňována právě často.

Většina vyslyšených patřila mezi měšťany nebo pocházela z okolních vesnic. Příslušníka kléru zaznamenáváme pouze jednoho. Dva vyslyšení pak byli příslušníci vojska. Tu a tam se objevovaly i osoby šlechtického původu. Je však třeba vzít v úvahu, že Marek vybral dokonce čtyři příběhy spojené s rodinou Žďárských ze Žďáru. K této volbě přistoupil zřejmě proto, aby více připomenul zakladatele lorety. Zároveň chtěl patrně vyjádřit svou vděčnost těm, kteří svěřili toto poutní místo k duchovní správě františkánům, a dokonce zde vybudovali jejich konvent, který od počátku štědře sponzorovali.

Zaměříme-li se na geografický rádius, zjistíme, že většina prosebníků bydlela relativně blízko Hájků – tedy v okolních vsích či městečkách a v Praze, což odpovídá spíše lokálnímu bytí nemalému významu tohoto poutního místa. Drtivě převládajícím typem zázračného vyslyšení byla uzdravení. V poměrně značném množství se objevují i případy ochrany v nebezpečí.

U Pražského Jezulátka kupodivu zaznamenáváme více mužských prosebníků. Mohlo to být dáno jednak tím, že než byla soška roku 1656 trvale vystavena veřejně v kostele, mohli u ní snadněji vykonat návštěvu právě muži. Pak je třeba také vzít v úvahu, že velkou část vyslyšených tvořili za působení P. Cyrila právě pražští karmelitáni, buď jako jednotlivci, nebo jako řeholní komunita – tedy opět muži.

Další pozoruhodnou skutečností je, že P. Emericus na rozdíl od Damascena Marka dosti často neuvedl konkrétní jména. Někdy se čtenáři přímo omlouvá a vysvětluje, že ho k tomu vedly ohledy na vysoce postavenou rodinu dotyčného. Což je do jisté míry pochopitelné, zvláště pokud se jednalo například o nápravu rozvráceného manželství v nejvyšších kruzích, záchranu před plánovanou sebevraždou či případy urozených nevděčníků, kteří opomněli vyplnit svůj slib a byli za to ztrestáni. Uvedena nejsou ani jména karmelitánských převorů, a to i když se jednalo jen o vyslyšení a nikoliv trest. Přesný věk je zaznamenán pouze v jednom jediném případě.

Budeme-li zkoumat sociální skladbu poutního místa, zjistíme, že v prvních desetiletích převládala aristokracie. Odůvodnění lze hledat jednak v tom, že pražský karmelitánský klášter byl císařskou fundací a také že k němu od počátku měly velmi

těsné vazby dva významné české katolické rody – Pernštejnové a Lobkovicové. Nesmíme opomenout ani již několikrát zmíněné četné kontakty P. Cyrila s vlivnými šlechtickými dobrodinci. Mezi vděčné ctitele sošky se měl údajně počítat také sám císař Ferdinand III. Snad tito početní vznešení ctitelé Pražského Jezulátka uvedení v poutním spisu měli fungovat do jisté míry i jako dobová „reklama“ a přilákat širší vrstvy návštěvníků. Další početnou skupinu prosebníků pak tvořilo duchovenstvo. Mnohdy u Jezulátka o pomoc žádali sami karmelitáni, ale někdy přicházeli i příslušníci jiných řeholí nebo světští klerici. Podstatně menší zastoupení mělo mít podle údajů v knize měšťanstvo.

Geografický rádius byl zprvu oproti Hájků menšího záběru. Většina vyslyšených bydlela zřejmě v Praze nebo zde zrovna pobývala kvůli vyřízení nějaké záležitosti. Později následovalo dlouhé období bez zázračných událostí. Vyslyšení po roce 1713 se vztahují k Praze a později také ke Štýrskému Hradci. Rychle rostoucí dosah kultu Jezulátka bychom jistě mohli sledovat po vydání Emericovy knihy a oslavném tažení P. Ildephonsa, to však již není předmětem této práce.

I na zdejších poutním místě převažovala zázračná uzdravení, následovaná různými příspěvy v beznadějných situacích a pak případy ochrany v nebezpečí. Poměrně rozsáhlou a značně pestrou škálu vyslyšení také nešlo jednoznačně přiřadit do některé ze skupin.

13. Votivní dary

Byl-li prosebník zázračně vyslyšen, považovalo se to za mimořádnou milost a patřilo se, aby svému nebeskému přímluvci dostatečně prokázal svou vděčnost. Shledal-li například nemocný, že byl s pomocí Panny Marie uzdraven, odebral se v co nejkratším možném čase na poutní místo a osobně vyjádřil dobrotitelce své poděkování. Mnohdy se jistě jednalo o velmi emotivní scény. Třeba hrabě Filip z Mansfeldu ihned po příjezdu do Prahy pospíchal do kláštera k Jezulátku a před „*svatým obrazem na zem padl, mnohé slzy prolil, a nedbaje na svůj starý věk, dlouhý čas na zemi ležel*“.¹⁵⁶ Pokud se jednalo o dítě, doprovodili je obvykle rodiče či jiní blízcí příbuzní. Poté, co hájecká Panna Marie ochránila při pádu z lešení neopatrnou chůvu i s dítětem, na děkovnou pouť se s nimi vypravili i oba rodiče. Zachráněného malého Antonína Eysela pro změnu do Hájků doprovázela jeho babička Anna.

---

¹⁵⁶ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 111.

Typickým projevem díky za prokázanou milost byl votivní dar, který mohl nabývat jak formy hmotné, tak i duchovní, či kombinovat obojí. K nějakému konkrétnímu daru se votant mohl zavázat již v době, kdy činil slib a prosil o přímluvu, nebo prostě přislíbil, že, bude-li vyslyšen, „*chce se všemožně vděčným prokázati*“ či „*dar obětovati*.“ V některých případech byla vota zřejmě posílána předem. Za řádění morové rány roku 1680 se nakazila i paní Majdaléna Marvajána z Dobronic, která se však „*...odevdala vůli Boží, a k tomu Panenku Marii Loretánskou pobožně vzývala, aby ráčila dáleji lhůtu života propůjčiti, a duchovním dárkem Pannu Marii oblomila, pošlouce zlatý prsten s ametystem, ve třech dnech uzdravená byla, a v svatém loretánském Háječku uctivě poděkovala.*“¹⁵⁷

Z votivních darů, které bychom mohli označit za „hmotné“, se u Jezulátka opakovaně objevovaly peníze poukazované různou formou a na rozličné účely, a to zejména šlechtici. Často klášteru věnovali relativně vysoké částky jako almužnu. Zaznamenáváme i několik fundací na mše či věčné světlo. V raném období probíhala také výstavba budov konventu, a tak mohla Frebonie z Pernštejna věnovat 300 zl. k tomuto účelu. Filip z Mansfeldu obdaroval Jezulátko symbolickou částkou 33 zl. „*ke cti 33 lét, v kterých vtělené Slovo na tomto světě bydlelo*“.¹⁵⁸ Mnozí vděční ctitelé, jako například Jindřich Libštejnský z Kolovrat nebo Frebonie z Pernštejna, neopomněli na svého dobrodince pamatovat i v závěti.

Nezřídka vyslyšení přinášeli velmi cenné a umělecky zpracované předměty, které měly zkrášlit příbytek milostné sochy či některou jinou část kostela. Jezulátko tak například získalo pozlacený tabernákl, mnoho mosazných i stříbrných svícňů, vázy na květiny, stříbrný krucifix na podstavci ze slonoviny, soupravu stříbrného talíře a konviček, almary do své modlitebny, drahocenný relikviář či zlaté krajky a antependia. Nádherným darem byl zajisté i turecký čaloun oceněný na 100 dukátů. Jistě ani v Hájků nebyla o podobné dary nouze. V Markem vybraných zázračných vyslyšeních je zmíněno několik stříbrných lamp a stříbrný kříž posázený rubíny.

Mezi oblíbené votivní dary patřilo i různé liturgické náčiní a textilie. Jistý bohatý muž za záchranu majetku před Švédy daroval kromě jiného ke cti Jezulátka zlatem vyšívány ornát. Dokonce pět skvostných ornátů mu pak věnovala Eva Frebonie

---

¹⁵⁷ MAREK 1718, 63.

¹⁵⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 111.

z Pernthalu. Nacházíme i jeden velmi zajímavý doklad tehdy poměrně obvyklé praxe,¹⁵⁹ kdy jistá vznešená paní věnovala celé své svatební šaty, aby z nich byla ušita bohoslužebná roucha. Zkrátka nepřišla ani Panna Marie v Hájku. Od jistého vojáka uzdraveného z úplavice dostala „*pěkný šátek na kalich zlatem a stříbrem pošívany*“.¹⁶⁰ Později přibyl i druhý šátek a korporál.

Časté bylo také darování předmětů osobnější povahy – zejména šperků. Uvedme příklad paní Marie Tyrillové, která v šestinedělí na smrt onemocněla, ale byla Jezulátkem zachráněna a na důkaz vděčnosti mu obětovala svůj nejmilejší šperk. Některé klenoty a textilie byly určeny přímo pro milostnou sošku. Jezulátka tak v tomto období získalo dokonce tři korunky. První nechala vyhotovit Alžběta Libštejnská z Kolovrat, aby poděkovala za své uzdravení. Druhou „*stříbrnou a pozlacenou... s perlemi a drahými kameny obsazenou*“¹⁶¹ pak objednal Bernard Ignác z Martinic také jako výraz díků za navrácení zdraví. Třetí opět od hraběte z Martinic nesloužila přímo jako votivní dar, ale byla určena ke slavnostní korunovaci Jezulátka v roce 1655. Brzy po slavnosti navíc hrabě od španělského krále získal vytoužený Řád zlatého rouna, a protože zásluhy o to připsal přimluvě Jezulátka, nechal pro ně vyrobit jeho zmenšenou kopii. Bohužel žádná z těchto korunek ani řád se do dnešních dnů nedochovaly. P. Emericus však u žádného vyslyšeného neuvádí, že by daroval Jezulátku nějaký pláštík či košilku. Z období 17. a 18. století se sice několik málo kousků garderoby dochovalo či alespoň jejich relikty v podobě výšivek přenesených na novější oblečky, ale žádný z nich nemůžeme spolehlivě spojit s některým příběhem. I v Hájku se setkáváme s dárky podobného charakteru. Slečna z Valdštejna věnovala do lorety rytý obraz Panny Marie, který byl oděn do sukničky z nákladného materiálu. Z textu však není příliš zřejmé, zda i „šlojír“ a veliká koruna s korály, které také darovala, byly určeny rovněž pro tento obraz.

Ve skutečně hojném počtu jsou v obou poutních spisech zastoupeny dary z vosku, nejčastěji v podobě svíček, které nacházely velmi praktické uplatnění při osvětlování svatyně. „*40 svící z nejbělejšího vosku (které jemu za obzvláštní dar z Benátek poslané byly)*“¹⁶² osobně složil k nohám Jezulátka roku 1647 císař Ferdinand III. Dozajista mimořádným darem byla 80liberní pozlacená a malovaná svíce s obrazem Panny Marie

---

¹⁵⁹ Např. r. 1656 císařovna Eleonora, druhá manželka Ferdinanda III., darovala ke cti Staroboleslavského paládía své krásné šaty. Ty byly později přešity na liturgické textilie. (MIKULEC 2013, 89).

¹⁶⁰ MAREK 1718, 48.

¹⁶¹ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 160.

¹⁶² EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 102.

Loretánské, sv. Františka a sv. Antonína Paduánského. Mnozí další věnovali počtem i velikostí skromnější voskovice k osvětlení oltáře.

Část votivních předmětů tvořily tzv. „identifikační obětiny“,¹⁶³ které zobrazovaly buď chorobou postiženou či poraněnou část těla, nebo byly typickým atributem dané nemoci. Stavitel Jan Jiří Aichbauer, kterému Jezulátko uzdravilo zle poraněnou ruku, nechal vyhotovit „*ručičku z samého zlata, ve velikosti a způsobu té ručičky, kterou milostivý Ježíšek vztahuje a požehnání dává.*“¹⁶⁴ V Hájku bylo podobných obětín zachyceno o něco více. Jistý vysloužilý voják, který byl na přimluvu Panny Marie zbaven ochrnutí, věnoval do Lorety své berle. Žena osvobozená od bolestí v hrudi darovala stříbrný prs. A hrabě Florián Jetřich Žďárský ze Žďáru, který vyvázl bez zranění, když vypadl z kočáru, který mu přejel přes nohy, zavěsil v loretě nohy voskové. Poněkud kuriózní případ představuje votum Kateřiny Maříkové. Ta totiž věnovala jakousi kost, která se jí vzpříčila v noze a velice ji trápila, ale s pomocí Panny Marie ji bezbolestně vytáhla a brzy se uzdravila.

V Hájku jsou několikrát zmiňovány i votivní tabulky, které se zavěšovaly do lorety, a stručně popisovaly zázračná vyslyšení. Později také mohly sloužit františkánům jako novým správcům poutního místa pro doplnění příběhů staršího data. Některé z nich zřejmě měly i obrazový doprovod nebo se přímo jednalo o votivní obraz. Na jedné byl například zachycen pád urozené slečny z Valdštejna z vysoké pavlače, který zázračně přestála bez sebemenší úhony.

Hodnota darů se pochopitelně odvíjela od sociálního postavení vyslyšených. Chudí lidé mohli přinést třeba jen květiny nebo jiný drobný dárek, ale o to byla jejich děkovaná modlitba jistě vroucnější.

Ovšem krásné a cenné předměty byly lákadlem pro nenechavé poberty. Pražské Jezulátko se terčem zlodějů stalo v námi sledovaném období dokonce dvakrát. Poprvé roku 1702 jistý zloděj vztáhl ruku po zlatém křížku zavěšeném na ručkách sošky, ale náhle strachem strnul na místě, a teprve když začal svého úmyslu litovat, mohl svobodně odejít. Později ho ovšem stihl trest v podobě těžké nemoci a až poté, co vyjevil hřích svému zpovědníku, mohl pokojně zemřít. Podruhé roku 1733 kdosi za hluboké tmy vnikl oknem do kostela, polámal mříže u kaple Jezulátka a obral je o mnoho drahocenných darů. Dokonce surově vytrhl královské jablko přišroubované k ruce sošky. Mnoho tím však nezískal, protože bylo pouze z pozlacené mědi.

---

¹⁶³ DVOŘÁKOVÁ 1999, 59.

¹⁶⁴ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 206.

Zbožní ctitelé pohoršení takovou svatokrádeží škodu novými dárky rychle nahradili. Hájeckému loretánskému pokladu se dostalo mnohem účinnější ochrany. Nejprve byl uložen v mateřském klášteře u Panny Marie Sněžné v Praze. V srpnu 1686 byl sice odvezen zpět do Hájku, ale uzavřen do pečlivě zamčené truhly na kvardinátu. Nikdo z bratří o něm nesměl mluvit a každý přírůstek se pečlivě evidoval. Pokud byl o poutních slavnostech vystaven, musela ho neustále střežit důvěryhodná osoba.¹⁶⁵

Druhou velkou skupinu představovaly votivní dary „duchovní povahy“. Kromě již zmíněné návštěvy poutního místa a osobního poděkování, které byly vnímány jako samozřejmé, mohly nabývat nejrůznějších podob.

Vyslyšený se kupříkladu mohl svému přímluvci odměnit tím, že rozšířil zprávu o udělené milosti mezi co největší okruh lidí, aby tímto způsobem rozhojnil jeho slávu. Tak třeba manželé, kterým Panna Marie Hájecká zachránila dům před požárem, svým vyprávěním podivuhodné události „*jak v svých, tak v cizích srdcích oheň lásky mariánské jsou rozsvítily*“.¹⁶⁶ Podobné formulace několikrát nacházíme i v *Pražském velikém a malém*. Uvedme případ jistého muže uzdraveného od moru roku 1713, který „*na poděkování obdrženu velikou milost všudy rozšiřoval*“.¹⁶⁷

Obvyklé bylo i přijetí závazku k vykonání určitých modliteb. Jistá uzdravená paní se tak z vděčnosti „*každý den svého živobytí letanii o nejsladším jménu Ježíše modlívala*“.¹⁶⁸ Člověk mohl také slíbit, že (často i několikrát) podstoupí důkladnou zpověď a poté přijme nejsvětější svátost, někdy přímo před zázračným obrazem. Mnozí také nechávali sloužit mši. V případě, že vyslyšený byl řeholník s kněžským svěcením, mohl odsloužit mši sám, jak se s tím několikrát sekáváme v Emericově spisu.

Dokonce dvakrát ve *Vůdci cesty* zaznamenáváme, že rodiče nechali z vděčnosti svého uzdraveného či zachráněného synka obléci do malého františkánského hábitku.¹⁶⁹

Poděkování se mohlo vyjádřit i formou určité prospěšné služby. Panna Anna Klára Loragová, kterou Jezulátko ochránilo za moru roku 1713, se tak stala jeho první známou šatnářkou a podle liturgického období ho převlékala. Ze stejného důvodu pak s oblékáním vypomáhala i Sybilla Schayermanová.

---

¹⁶⁵ BERÁNEK 2000, 24.

¹⁶⁶ MAREK 1718, 60.

¹⁶⁷ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 201.

¹⁶⁸ EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b, 141.

¹⁶⁹ V barokní době se zřejmě jednalo o poměrně obvyklý projev díky za zázračné vyslyšení. Podobný případ zachycuje i Jiří Mikulec na benediktýnském poutním místě na Bezdězu. (MIKULEC 2013, 207).

Závěr

Z rozboru a srovnání zázračných vyslyšení ze dvou zdánlivě dosti odlišných poutních míst vyplynula pozoruhodná skutečnost, že tyto rozdíly byly spíše vnějškového charakteru. Zaměříme-li se totiž na duchovní stránku věci, zjistíme četné styčné body. Život našich barokních předků byl velmi nelehký a v některých ohledech neporovnatelně svízelnější, než je tomu dnes. Byla to především smrt, jež všude zákeřně číhala v nejrůznějších podobách. Snad se jí tehdejší člověk bál o něco méně a rozhodně ji nepovažoval za žádné zvláštní tabu, ale na druhou stranu pociťoval palčivé obavy o spásu své nesmrtelné duše, a tak chtěl prodloužit propůjčenou lhůtu života, aby mohl vykonat včasné pokání za spáchané hříchy. Samozřejmě svou roli nehrály jen otázky víry a náboženství. Stejně jako dnes milovali rodiče své děti a manželé své manželky a strachovali se, aby své blízké předčasně neztratili, a přáli si pro ně jen to nejlepší. Proto když někdo například onemocněl závažnou chorobou a lékaři, kteří byli s omezenými prostředky dobové medicíny až příliš často bezmocní, jen bezradně lomili rukama, nezbývalo člověku než upnout svou poslední naději skrze některý zázračný obraz cele k Bohu.

Pomoci se mohlo dostat každému, kdo o ni vroucně a s opravdovou vírou požádal, ať už to byla jedna z nejbohatších a nejvlivnějších šlechticů v zemi, či vysoce postavený prelát, nebo třeba jen všemi pro svou odpudivou nemoc opovržená děvečka od krav. I ten nejposlednější z posledních mohl být vyslyšen, protože před Bohem si byli všichni rovni. To pro mnohé jistě představovalo zdroj obrovské naděje a útěchy, protože měli možnost ještě během své pozemské pouti zakusit letmý dotek Božského milosrdenství. Proto se prosebníci neváhali přes své orodovníky obracet k Bohu s nejroztodivnějšími spleťnými záležitostmi. Jistě tedy pochopíme nesmírný vděk těch, kteří díky zázračnému zásahu shůry jen o vlásek unikli smrti při nějaké vážné nehodě nebo za bouřlivých válečných událostí nepřišli o veškerý svůj majetek.

Ovšem každá udělená milost vyžadovala, aby byla odplacena příslušným projevem díky a také votivním darem. Pozorovali jsme, že jen trochu majetnější vyslyšení neváhali obětovat velmi nákladné předměty, aby vyjádřili svou neskonalou vděčnost. Chudší lidé darovali třeba jen drobnost, i když pro ně i jen zakoupení malé voskové svíčky znamenalo značný výdaj, ale o to více času a úsilí pak věnovali vykonání určité přislíbené pobožnosti. Pokud se náhodou někdo projevil jako nevděčník a zapomněl či nechtěl svůj slib vyplnit, mohlo to pro něj mít podle dobových představ

až katastrofální následky. Přísný trest, který mohl nabývat nejrozmanitějších podob, na sebe zpravidla nenechal příliš dlouho čekat. V některých případech dostali hříšníci příležitost k nápravě, ale pokud ji promeškali, mohli svou nedbalost zaplatit dokonce životem, nebo přivolali předčasnou smrt na své milované. Dá se tedy říci, že barokní člověk nejen s důvěrou spoléhal na Boží pomoc a slitování, ale zároveň také pociťoval značný respekt a bál se na svou hlavu nějaký trest přivolat.

O vyslyšení měl dotyčný co nejdříve podat zprávu na poutní místo. Neohlásit obdrženou milost, bylo totiž považováno za vrchol nevděku. Protože však církve přistupovala k zázrakům v potridentském období s určitou opatrností, byly jednotlivé případy často pečlivě prošetřovány a ověřovány svědeckými výpověďmi. U zázračných uzdravení byl někdy také požádán o vyjádření lékař, aby potvrdil, jestli náhodou nedošlo k uzdravení přirozenou cestou. Jednotlivá vyslyšení se pak obvykle zanášela do speciálních knih zázraků nebo vyhrazeného oddílu v pamětní knize. Tyto záznamy pak sloužily jako podklady pro autory tištěné poutní literatury, kteří však mohli původní text nejrůznějšími způsoby upravit pro svou potřebu a vypustit některé informace, pokud je například považovali za nepodstatné nebo příliš choulostivé.

Diference mezi oběma prameny můžeme shledávat především v jejich odlišném formálním pojetí. Damascen Marek ve svém *Vůdci cesty* smísil prvky v poutní literatuře velmi běžné s prvky již méně obvyklými. Ve zcela tradičním duchu sepsal zejména úvodní část spisu líčící historii poutního místa a loretánskou legendu, kterou s určitými úpravami převzal ze staršího díla P. Jindřicha Labeho. Také kapitolu věnovanou zázračným vyslyšením pojal dosti klasicky. Jednotlivé příběhy, mnohdy převzaté od Labeho, pouze chronologicky seřadil za sebou, aniž by se pokoušel s nimi nějak výrazněji pracovat, třídit je do určitých skupin, či dokonce vykládat. O to více pak vynikl jeho originální přístup k druhé části knihy, jež se stává jakýmsi průvodcem a rádcem poutníka na jeho trnité cestě. Zcela inovativně pak zařadil značný počet modliteb určený k duchovnímu procházení hájeckých ambitů. Poněkud odlišně sestavil své *Pražské veliké a malé* P. Emericus a S. Stephano. Svou roli v tom zřejmě hrál i fakt, že se na rozdíl od Marka nemohl inspirovat dřívějšími tištěnými zpracováními, a tak měl do jisté míry volnější pole působnosti. Hned po krátkém věnování a předmluvě se v přehledně chronologicky řazených kapitolách věnoval až legendicky pojatému líčení historie Pražského Jezulátka a s ním spjatých zázraků. V úvodní části každé kapitoly vždy interpretoval příhodně zvolený biblický citát, který pak doložil

příslušným příběhem. Text tak nejen informoval čtenáře o jednotlivých událostech, ale zároveň mu přinášel i určitá duchovní ponaučení. Na konec knihy autor zařadil i několik modliteb a píseň o Jezulátku, kterou sám složil.

Při rozboru *Pražského velikého a malého* vyšlo také najevo, že poměrně značný počet příběhů se překvapivě tak či onak týkal tematiky dobré smrti a spásy lidské duše. Tím se nám naskytla vynikající příležitost podrobněji prozkoumat tento typ zázračného vyslyšení, který byl doposud v odborné literatuře zmiňován jen velmi okrajově. Badatelé spíše zkoumali z nejrůznějších úhlů pohledu zázračná uzdravení, která byla na jednotlivých poutních místech zpravidla zastoupena nejhojněji. Tím však opomenuli důkladněji analyzovat právě milosti spojené se stěžejním tématem dobové zbožnosti, které mohou v mnoha ohledech značně rozšířit naše povědomí o celé problematice.

Seznam použitých zkratk

BBDR – Bio-bibliografická databáze řeholníků v českých zemích v raném novověku

BCBT – Bibliografie cizojazyčných bohemikálních tisků 1501–1800

SOA Praha – Státní oblastní archiv v Praze

Seznam literatury

Prameny

EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1737 — EMICUS A SANCTO STEPHANO: Pragerisches Groß und Klein. Das ist: Geschichts-Verfassung, Deß In seinen seltsamen Gnaden, scheinbaren Wunder-Zeichen, Wunder-würdigen Begebenheiten, Grossen: In seiner auß Jungfrau-Wachs gestalten Heiligen Bildnuß, Kleinen: Kindleins-Jesu. Welches schon über hundert Jahr bey denen Barfüßigen Carmelitern in der Königl. Kleinern Stadt Prag andächtigst verehret wird. Prag 1737 (tisk Národní knihovny České republiky, Praha, sign. 51 E 10) dostupné také v digitální kopii

<https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002301260&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749a — EMICUS A SANCTO STEPHANO: Pražské Weliké a Malé. To gest: Weytah Příběhůw, W swých přepodiwných Milostech, mnohých Dobrodinij, Podiwenj-hodných Příhod, Welikého: W swým z Wosku způsobeném Swatém Obrazu, ale Malého: Gezulatka, které giž přes sto Lét v P. P. Karmelitánůw Bosákůw w Menssým Městě Pražském nábožně se ctj. Praha 1749 (tisk Knihovny Královské kanonie premonstrátů na Strahově, Praha, sign. AN XVI 21)

EMERICUS A SANCTO STEPHANO 1749b — EMICUS A SANCTO STEPHANO: Pražské Weliké a Malé. To gest: Weytah Příběhůw, W swých přepodiwných Milostech, mnohých Dobrodinij, Podiwenj-hodných Příhod, Welikého: W swým z Wosku způsobeném Swatém Obrazu, ale Malého: Gezulatka, které giž přes sto Lét v P. P. Karmelitánůw Bosákůw w Menssým Městě Pražském nábožně se ctj. Praha 1749 (tisk Národní knihovny České republiky, Praha, sign. 54 E 90) dostupné také v digitální kopii:

<https://books.google.cz/books?vid=NKP:1002041331&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

HRDINA 2015 — Ignác Antonín HRDINA (ed.): Dokumenty tridentského koncilu. Praha 2015

MAREK 1718 — Damascenus MAREK: Wůdce Cesty Wssech Pobožně Putugjcých do Hágku Swatého Milosti Božj a welikými Dobrodinijmi Marye Panny Krásně se Zelenagjcého W swém přeweselém Loretánském Domečku Dwě Mjle od Prahy za Bjlaw Horau Ležjcého. Praha 1718 (tisk Knihovny Národního muzea, Praha, sign. 40 D 15)

SOA Praha, matrika Slaný 02, 1618–1650, sign. SLANÝ 2
dostupné také v digitální kopii: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/12035/250>

SOA Praha, matrika Slaný 04, 1666–1693, sign. SLANÝ 4
dostupné také v digitální kopii: <http://ebadatelna.soapraha.cz/d/12032/205>

Literatura

- ARIÈS 2000a — Philippe ARIÈS: Dějiny smrti. Doba ležících (díl I.). Praha 2000
- ARIÈS 2000b — Philippe ARIÈS: Dějiny smrti. Zdivočelá smrt (díl II.). Praha 2000
- BAĐUROVÁ 2012 — Anežka BAĐUROVÁ: Pražské Jezulátko v tiskařské produkci před rokem 1800. In: Sborník Národního muzea v Praze. Řada C – Literární historie I–II, 2012, 53–74
- BERÁNEK 2000 — Karel BERÁNEK: Z minulosti františkánského kláštera v Hájku. In: BERÁNEK/ HOUŠKA/SLÁDEK 2000, 15–26
- BERÁNEK/ HOUŠKA/SLÁDEK 2000 — Karel BERÁNEK / Petr Alkantara František HOUŠKA / Miloš SLÁDEK: Františkánský klášter v Hájku v literatuře 17. a počátku 18. století. Unhošť 2000
- BUKOVSKÝ 2000 — Jan BUKOVSKÝ: Loretánské kaple v Čechách a na Moravě. Praha 2000
- BŮŽEK/KRÁL 2000 — Václav BŮŽEK / Pavel KRÁL (ed.): Slavnosti a zábavy na dvorech a v rezidenčních městech raného novověku. České Budějovice 2000
- ČERNÝ 2000 — Zbyněk ČERNÝ: Damascen Marek – barokní kazatel. Příspěvek k poznání františkánské řádu (diplomová práce na Filosofické fakultě Jihočeské univerzity). České Budějovice 2000
- ČERNÝ 2006 — Karel ČERNÝ: Uzdravující zázraky. Lékařská věda a víra v zázraky na prahu novověku. In: Dějiny a současnost XI, 2006, 25–27
- ČERNÝ 2008a — Karel ČERNÝ: Svět za hranicí přirozenosti. In: ČORNEJOVÁ/KUCHAŘOVÁ/VALENTOVÁ 2008, 507–523
- ČERNÝ 2008b — Karel ČERNÝ: Problém retrospektivní diagnostiky v dějinách lékařství. In: Dějiny věd a techniky III, 2008, 145–154
- ČERNÝ 2009 — Karel ČERNÝ: Zázraky, historie a biomedicína. In: Folia Historica Bohemica I, 2009, 7–19
- ČERVENKOVÁ 1997—Denisa ČERVENKOVÁ: Píseň svatého Jana od Kříže. Rozbor textu a recepce karmelitánské spirituality v českém prostředí v 18. století (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 1997
- ČIŽINSKÁ 2005 — Helena ČIŽINSKÁ: Pražské Jezulátko a jeho garderoba. In: Zprávy památkové péče II, 2005, 103–112
- ČORNEJOVÁ/KUCHAŘOVÁ/VALENTOVÁ 2008 — Ivana ČORNEJOVÁ / Hedvika KUCHAŘOVÁ / Kateřina VALENTOVÁ: Locus pietatis et vitae. Praha 2008
- DOLEŽAL 2001 — Antonín DOLEŽAL: Od babictví k porodnictví. Praha 2001
- DVOŘÁKOVÁ 1999 — Hana DVOŘÁKOVÁ: K problému votivních darů v okruhu lidové religiozity. In: TARCALOVÁ 1999, 57–66
- DVOŘÁKOVÁ 2001 — Zora DVOŘÁKOVÁ (ed.): Slánský obzor. Slaný 2001
- ĚKERT 1883 — František ĚKERT: Posvátná místa král. hl. města Prahy (svazek I). Praha 1883
- ELBEL 2000 — Martin ELBEL: Triumf nazaretský. Poutní slavnosti v Hájku u Prahy jako slavnosti františkánského řádu. In: BŮŽEK/KRÁL 2000, 593–602
- ELBEL 2001 — Martin ELBEL: Bohemia Franciscana. Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století. Olomouc 2001
- FRIDRICH 2008 — Hynek FRIDRICH: Žďárští ze Žďáru. Osudy šlechtického rodu na Kladensku (diplomová práce na Filosofické Fakultě Univerzity Karlovy). Praha 2008
- GAŽI 2004 — Martin GAŽI: "K lékařce nebeskej". Poutní Podsrp a vnímání nemoci na českém venkově 18. století. In: Kuděj I, 2004, 17–31

- GAŽI 2008 — Martin GAŽI: O rozumnosti bez rozumu a břečťanu příběhů. Prolegomena k dějinám předmoderních zázraků. In: GREČENKOVÁ/MIKULEC 2008, 183–239
- GAŽI 2009 — Martin GAŽI: Vesmírná jeviště v „lidských bíd hospodách“. Barokní zázraky v dějinách Českých Budějovic a Klatov od Jana Floriána Hammerschmidta. In: Folia Historica Bohemica I, 2009, 21–55
- GREČENKOVÁ/MIKULEC 2008 — Ondo GREČENKOVÁ / Jiří MIKULEC (ed.): Církev a zrod moderní racionality. Víra - pověra - vzdělanost - věda v raném novověku. Praha 2008
- HLAVÁČEK 2012 — Petr HLAVÁČEK (ed.): Františkánský kontext teologického a filosofického myšlení. Praha 2012
- HOLUBOVÁ 2001 — Markéta HOLUBOVÁ: Textové a obrazové zaznamenání svatohorských zázraků ve světle barokní doby. In: ŠÁROVÁ 2001, 68–75
- HOLUBOVÁ 2002 — Markéta HOLUBOVÁ: Zázračná uzdravení ve světle svatohorských knih zázraků. In: Český lid III, 2002, 217–238
- HOLUBOVÁ 2003 — Markéta HOLUBOVÁ: Soupis tištěných sbírek zázraků jezuitských poutních míst. In: KAŠPAROVÁ 2003, 116–132
- HOLUBOVÁ 2006 — Markéta HOLUBOVÁ: Obraz smrti v barokních knihách zázraků. In: RADIMSKÁ 2006, 215–226
- HOLÝ/MIKULEC 2007 — Martin HOLÝ / Jiří MIKULEC (ed.): Církev a smrt. Institucionalizace smrti v raném novověku. Praha 2007
- HONYS 2009 — Vít HONYS: Zázračná vyslyšení z Jeníkova a Kostomlat pod Milešovkou – dvou barokních zapomenutých mariánských poutních míst severních Čech. In: Folia Historica Bohemica I, 2009, 57–76
- HRUBÝ 1901 — Hynek HRUBÝ: České postilly. Studie literárně a kulturně historická. Praha 1901
- JIREČEK 1875 — Josef JIREČEK: Rukověť k dějinám literatury české do konce XVIII. věku (svazek I., A–L). Praha 1875
- JUNGMANN 1849 — Josef JUNGMANN: Historie literatury české. Saustawny přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyka. Praha 1849
- KALISTA 1992 — Zdeněk KALISTA: Ctihodná Marie Elekta Ježíšova. Kostelní Vydří 1992
- KALISTA 2001 — Zdeněk KALISTA: Česká barokní pout'. Žďár nad Sázavou 2001
- KAŠPAROVÁ 2003 — Jaroslava KAŠPAROVÁ (ed.): Miscellanea. Oddělení rukopisů a starých tisků (17). Praha 2003
- KRÁL 2002 — Pavel KRÁL: Žena a smrt v 16. a 17. století. In: LENDEROVÁ 2002, 105–130
- LENEROVÁ 2002 — Milena LENDEROVÁ (ed.): Žena v Čechách od středověku do 19. století. Praha 2002
- LUNGA 1999 — Radek LUNGA: Východní Čechy jako barokní balneologický ráj. In: TYDLITÁT 1999, 207–222
- MALÝ 2009 — Tomáš MALÝ: Smrt a spása mezi Tridentem a sekularizací. Brněnští měšťané a proměny laické zbožnosti. Brno 2009
- MAŤA 2003 — Petr MAŤA: Generální archiv bosých karmelitánů v Římě. In: Archivní časopis II, 2003, 96–101
- MAŤA 2004 — Petr MAŤA: Polyxena Lobkovická z Pernštejna na cestě do barokního nebe. (K projevům karmelitánské zbožnosti v českých zemích). In: PÁNEK 2004, 387–406

- MAYER 1894 — Josef MAYER: Das gnadenreiche Jesukind in der Kirche S. Maria de Victoria in Prag. Historischer Bericht mit einem vollständigen Gebetbuche zu Ehren des göttlichen Kindes. Prag 1894
- MIKULEC 2013 — Jiří MIKULEC: Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích. Praha 2013
- NĚMCOVÁ DRAGONOVÁ 2015 — Martina NĚMCOVÁ DRAGONOVÁ: Emblematica v postile Trojí chléb nebeský (1728) barokního kazatele Damascéna Marka. In: *Listy filologické III–IV*, 2015, 299–324
- NOVOTNÝ 2000 — Antonín NOVOTNÝ: Pražské Jezulátko. Praha 2000
- OHLEK 2002 — Norbert OHLEK: Náboženské poutě ve středověku a novověku. Praha 2002
- OPELÍK 2000 — Jiří OPELÍK (ed.): Lexikon české literatury (3/I M–O). Praha 2000
- PÁNEK 2004 — Jaroslav PÁNEK (ed.): Vlast a rodný kraj v díle historika. Praha 2004
- PAŘÍZKOVÁ 2013 — Kateřina PAŘÍZKOVÁ: Jejich kramaření přesáhlo všechny únosné meze! (pohled na frekvenci poutí, jejich útlum a proměnu v průběhu tří století na příkladu poutí do Hájku u Prahy). In: *VOREL 2013*, 137–158
- PODLAHA 1913 — Antonín PODLAHA: Posvátná místa království Českého VII. Praha 1913, 230–254
- PODLAHA 1926 — Antonín PODLAHA: Český slovník bohovědný (díl třetí). Praha 1926
- POKORNÁ 1994 — Zuzana POKORNÁ (ed.): Česká literatura doby baroka. Sborník příspěvků k české literatuře 17. a 18. století. Praha 1994
- POKORNÁ/SVATOŠ 1992 — Zuzana POKORNÁ / Martin SVATOŠ (ed.): Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách. Praha 1992
- PROKOPOVÁ 2004 — Zdeňka PROKOPOVÁ: "Auxilium Christianorum, ora pro nobis!" Barokní knihy zázraků jako dosud málo využitý pramen. In: *Kuděj I*, 2004, 3–16
- PŘIBYL 2010 — Vladimír PŘIBYL: Jako jabloň mezi lesními stromy. Pohled do dějin františkánského kláštera v Hájku. Slaný 2010
- RADIMSKÁ 2006 — Jitka RADIMSKÁ (ed.): „Vita morsque et librorum historica.“ K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. České Budějovice 2006
- RICHARD 2004 — Nicolas RICHARD: La recatholicisation de la Bohême: l'exemple de l'église Ste Marie-La-Victoire et l'Enfant-Jésus de Prague (diplomová práce na Université de Paris-Sorbonne). Paříž 2004
- ROYT/FORBELSKÝ/HORYNA 1992 — Jan ROYT / Josef FORBELSKÝ / Mojmír HORYNA: Pražské Jezulátko. Praha 1992
- ROYT 1991 — Jan ROYT: Barokní pout' a poutní místa. Památce Zd. Kalisty. In: *Dějiny a současnost III*, 1991, 27–31
- ROYT 1992a — Jan ROYT: Bohuslav Balbín a barokní pout'. In: *POKORNÁ/SVATOŠ 1992*, 122–126
- ROYT 1992b — Jan ROYT: Křesťanská pout' po barokních Čechách. In: *Český lid IV*, 1992, 323–335
- ROYT 1999 — Jan ROYT: Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století. Praha 1999
- RYANTOVÁ 2016 — Marie RYANTOVÁ: Polyxena z Lobkovic. Obdivovaná i nenáviděná první dáma království. Praha 2016
- RYNEŠ 1967 — Václav RYNEŠ: „Imagines miraculosae“ doby předbělohorské. In: *Český lid III*, 1967, 182–193
- SLÁDEK 1994 — Miloš SLÁDEK: Zázračná uzdravení a "dobrotivá vzhlednutí" v literatuře českého baroka. In: *POKORNÁ 1994*, 247–271

- SLÁDEK 1995 — Miloš SLÁDEK (ed.): Malý svět jest člověk aneb Výbor z české barokní prózy. Jinočany 1995
- SLÁDEK 2000a — Miloš SLÁDEK: Vítr jest život člověka aneb Život a smrt v české barokní próze. Praha 2000
- SLÁDEK 2000b — Miloš SLÁDEK: Bezpečnost místa svatého před starého hada jedovatostí aneb Hájek v literatuře 17. a počátku 18. století a dvě kázání z jubilejní slavnosti roku 1725. In: BERÁNEK/ HOUŠKA/SLÁDEK 2000, 1–55
- SOUKUP 2007 — Daniel SOUKUP: Co medle jiného od chudého františkána k očekávání? Postila Trojí chléb nebeský františkána Damascena Marka (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci). Olomouc 2007
- SOUKUP 2012 — Daniel SOUKUP: Co medle jiného od chudého františkána k očekávání? Postila Trojí chléb nebeský františkána Damascena Marka. In: HLAVÁČEK 2012, 146–178
- STEINHART 1988 — Ferdinand STEINHART: Das Gnadenreiche Prager Jesulein das Heilige Römische Reich und unsere Zeit. Wien 1988
- STRÁLKOVÁ 2012 — Simona STRÁLKOVÁ: Vybrané staročeské názvy chorob a motivace jejich pojmenování (diplomová práce na Filosofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně). Brno 2012
- SVOBODA 2012 — Petr SVOBODA (ed.): Pernštejnové a jejich doba (kat. výst.). Praha 2012
- ŠÁROVÁ 2001 — Jarmila ŠÁROVÁ (ed.): Podbrdsko VII. Příbram 2001
- ŠŤOVÍČEK 2001 — Jan ŠŤOVÍČEK: Hájek, Žďárští a Martinicové. In: DVOŘÁKOVÁ 2001, 29–39
- TARCALOVÁ 1997 — Ludmila TARCALOVÁ (ed.): Magie a náboženství. Uherské Hradiště 1997
- TARCALOVÁ 1999 — Ludmila TARCALOVÁ (ed.): Kult a živly. Uherské Hradiště 1999
- TYDLITÁT 1999 — Jan TYDLITÁT (ed.): Východočeská duchovní a slovesná kultura v 18. století. Boskovice 1999
- ŤOUPALÍK 1929 — František X. ŤOUPALÍK: Milostné Pražské Jezulátko. Praha 1929
- VAŠICA 1995 — Josef VAŠICA: České literární baroko. Brno 1991/95
- VLČEK 1960 — Jaroslav VLČEK: Dějiny české literatury II. Praha 1960
- VOHRALÍKOVÁ 2014 — Terezie VOHRALÍKOVÁ: Knihy zázraků jako zrcadla poutních míst v Čechách a na Moravě. Zázračná vyslyšení v 17.–19. století na příkladu vybraných poutních míst (diplomová práce na Filosofické fakultě Univerzity Pardubice). Pardubice 2014
- VOREL 2012 — Petr VOREL: Páni z Pernštejna. Vzestup a pád rodu zubří hlavy v dějinách Čech a Moravy. Praha 2012
- VOREL 2013 — Petr VOREL (ed.): Východočeský sborník historický. Pardubice 2013
- VOTKA 1877 — Jan Křtitel VOTKA: Pražské Jezulátko. Dějepisný nástin jeho úcty v Pražském kostele Matky Boží Vítězné. Praha 1877 (otisk z časopisu Blahověst); dostupné v digitální kopii <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowMonograph.do?id=24888>
- ZAJÍCOVÁ 1997 — Katka ZAJÍCOVÁ: Ludové liečenie na pútiach. In: TARCALOVÁ 1997, 109–119